

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра економічної та соціальної географії

На правах рукопису

МУЖИЧОК ЮРІЙ ІВАНОВИЧ
ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Спеціальність: 014 «Середня освіта (Географія)»
Освітня програма Середня освіта (Географія. Економіка)
Робота на здобуття освітнього ступеня «магістра»

Науковий керівник:
СОСНИЦЬКА ЯРОСЛАВА СЕРГІЇВНА,
кандидат географічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____
Засідання кафедри _____
від _____ 202_ р.
Завідувач кафедри
(_____) _____
(підпис) ПБ

ЛУЦЬК – 2025

АНОТАЦІЯ

Мужичок Ю.І. Інтерактивні форми навчання як засіб активізації пізнавальної діяльності на уроках географії – На правах рукопису.

Кваліфікаційна робота магістра, спеціальності 014 «Середня освіта (Географія)», освітньо-професійної програми «Середня освіта (Географія. Економіка)». Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2025 р.

У роботі розглянуто особливості використання інтерактивних форм навчання при вивченні географії у закладах загальної середньої освіти. Метою дослідження є обґрунтування ефективності використання інтерактивних форм навчання для активізації пізнавальної діяльності на уроках географії у закладах загальної середньої освіти

У першому розділі розкрито поняття «активізація пізнавальної діяльності», проведена класифікація інтерактивних форм навчання та особливості їх використання на уроках географії.

У другому розділі нами було проведено аналіз стану проблеми використання інтерактивних форм навчання на уроках географії в освітній практиці, розроблено моделі та технології використання інтерактивних форм навчання, охарактеризовано інтерактивних форм навчання, доцільних для використання на уроках географії.

У третьому розділі розкрито особливості інтерактивних форм навчання на різних етапах роботи на уроці, розроблено конспект уроку географії із застосуванням інтерактивних форм навчання, обґрунтовано ефективності використання інтерактивних форм навчання як засобу активізації пізнавальної діяльності

Ключові слова: освітній процес, інтерактивні форми навчання, пізнавальна діяльність.

ABSTRACT

Muzhychok Y. I. Interactive Forms of Learning as a Means of Activating Cognitive Activity in Geography Lessons.- As a manuscript.

Master's thesis, speciality 014 «Secondary Education (Geography)», educational - professional programme «Secondary Education (Geography. Economics)», Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2025.

The paper examines the peculiarities of using interactive forms of learning in the study of geography in general secondary education institutions. The aim of the study is to substantiate the effectiveness of using interactive forms of learning to stimulate cognitive activity during geography lessons in general secondary education institutions.

The first chapter clarifies the concept of “activation of cognitive activity”, presents a classification of interactive forms of learning, and analyses the specific features of their application in geography lessons.

The second chapter analyses the current state and challenges of using interactive forms of learning in geography classes in educational practice, develops models and technologies for implementing interactive forms of learning and provides characteristics of the interactive forms appropriate for use in geography teaching.

The third chapter reveals the peculiarities of applying interactive forms of learning at different stages of a lesson, develops a detailed lesson plan for geography that incorporates interactive forms of learning, and substantiates the effectiveness of interactive forms of learning as a means of activating students' cognitive activity.

Key words: educational process, interactive forms of learning, cognitive activity.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ	6
1.1. Поняття «пізнавальна діяльність» та «активізація пізнавальної діяльності» у педагогічній науці	6
1.2. Сутність та класифікація інтерактивних форм навчання	207
1.3. Особливості використання інтерактивних форм навчання на уроках географії.....	31
9	
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ.....	362
2.1. Аналіз стану проблеми використання інтерактивних форм навчання на уроках географії в освітній практиці	362
2.2. Розробка моделі та технології використання інтерактивних форм навчання для активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках географії	384
2.3. Характеристика інтерактивних форм навчання, доцільних для використання на уроках географії.....	428
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ.....	494
3.1. Організація та проведення педагогічного експерименту	49
3.2. Аналіз результатів педагогічного експерименту	5550
3.3. Обґрунтування ефективності використання інтерактивних форм навчання як засобу активізації пізнавальної діяльності	605
ВИСНОВКИ.....	649
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:.....	683
ДОДАТКИ.....	738

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що на сучасному етапі розвитку суспільства система освіти України перебуває у стані глибинної трансформації. Впровадження концепції «Нової української школи» та нових Державних стандартів базової середньої освіти зумовлює відмову від традиційної авторитарної, «знаннєвої» парадигми навчання. Натомість пріоритетом стає компетентнісний підхід, який передбачає не просто накопичення учнями суми знань, а формування в них умінь застосовувати ці знання на практиці, критично мислити, співпрацювати та самостійно здобувати інформацію.

В умовах інформаційного перенасичення та швидких змін у світі традиційні пояснювально-ілюстративні методи викладання втрачають свою ефективність. Саме тому особливої гостроти набуває проблема пошуку та впровадження таких форм організації навчання, які б перетворили учня з пасивного об'єкта педагогічного впливу на активного суб'єкта навчальної діяльності. Вирішенням цього протиріччя є використання інтерактивних методів навчання (від англ. *inter* — взаємний, *act* — діяти). Інтерактивне навчання базується на діалоговій взаємодії, де процес здобуття знань відбувається через спільну діяльність, дискусії, моделювання ситуацій та розв'язання проблемних завдань.

Таким чином, необхідність подолання розриву між вимогами сучасного освітнього стандарту та реальною шкільною практикою, а також потреба у підвищенні ефективності уроків географії зумовлюють вибір теми курсової роботи.

Метою дослідження — обґрунтувати ефективність використання інтерактивних форм навчання для активізації пізнавальної діяльності на уроках географії у закладах загальної середньої освіти. Для досягнення даної мети потрібно було вирішити такі **завдання**:

- розкрити суть понять «пізнавальна діяльність» та «активізація пізнавальної діяльності» у педагогічній науці;

- висвітлити суть та класифікацію інтерактивних форм навчання;
- описати особливості методики впровадження інтерактивних форм навчання на роках географії;
- розробити модель використання інтерактивних форм навчання для активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти;
- провести педагогічний експеримент з ефективності використання інтерактивних форм навчання на уроках географії;
- обґрунтувати ефективність використання інтерактивних форм навчання як засіб пізнавальної діяльності на уроках географії у закладах загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – інтерактивні форми навчання.

Предмет дослідження – особливості застосування інтерактивних форм навчання, як засобу активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках географії.

Методи дослідження. В ході написання роботи були використані теоретичні (аналіз, синтез, систематизація, порівняльний, узагальнення, літературний) та емпіричні (спостереження за педагогічним процесом, бесіди з учнями та вчителями, вивчення шкільної документації, опитування та анкетування учнів) методи дослідження, що сприяло обґрунтуванню необхідності ширшого впровадження інтерактивних методів навчання, як засобу пізнавальної діяльності у закладах загальної середньої освіти.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що на основі комплексного аналізу було виокремлено найефективніші методи інтерактивного навчання в процесі викладання географії та обґрунтовано їх з точки зору практичного застосування в ході педагогічного експерименту під час практики.

Практичне значення роботи полягає у тому, що вона може бути використана вчителями географії для планування уроків та вдосконалення власної методики викладання предмету. Одержані результати також можуть

бути використані студентами спеціальності середня освіта. географія для розвитку власних знань та професійних навичок.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення і результати дослідження висвітлені у 2 тезах доповідей, X, XI міжнародних науково-практичних конференцій «Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів» (м. Луцьк, 15-16 травня 2025 р., 6-7 листопада 2025 р.).

Структура роботи: магістерська робота складається з трьох розділів, вступу, висновків та списку використаних джерел кількістю 54 позиції, обсяг основного тексту роботи становить 59 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ

1.1. Поняття «пізнавальна діяльність» та «активізація пізнавальної діяльності» у педагогічній науці

У період розбудови нової української школи дуже актуальною стала проблема активізації пізнавальної діяльності учнів. Адже дане явище у навчанні є певним епіцентром активізації процесу навчання, формуванню та розвитку пізнавальної діяльності, загальної активності школярів та створення позитивного відношення до навчання.

Активізацію пізнавальної діяльності, у педагогічних дослідженнях, розглядають як своєрідну організацію сприйняття та засвоєння навчального матеріалу, під час якого, засвоєння знань учнями відбувається через розкриття взаємозв'язків між явищами, порівнювання нової інформації з раніше відомою, та уточнення, узагальнення, а також різностороннє оцінювання навчального матеріалу.

Пізнавальна діяльність учня це внутрішня готовність до безпосередньої участі у процесі пізнання, оволодіння вміннями, навичками та прояв самостійності, а також творчого підходу під час виконання завдань. Учень знаходиться в центрі навчально-виховного процесу.

Пізнавальна активність є визначальним показником як риса особистості яка відповідає за її ставлення до діяльності на уроці [5].

Уявлення про діяльнісну спрямованість як ключову рису особистості дало змогу Платонову К. К. інтегрувати це поняття у структуру особистості. Ковальов О. Г. висловлювався, що ця діяльність – не просто індивідуальна характеристика, а насправді складний, багатомірний процес, що відображає суб'єктні якості як «сталі формування, котрі забезпечують певний рівень дієвості та поведінки, типовий для конкретної особи». К. Альбуханова-Славська наголошує, що діяльність — це функціонально-динамічна характеристика особистості, що об'єднує й унормовує усю її структуру

(потреби, хист, волю й осяяння), яка, своєю чергою, дає змогу індивіду враховувати суспільні вимоги та виявляти ініціативність, самовизначення як суб'єкта життєдіяльності» [12].

Розгляд різноманітних поглядів, спрямованих на розкриття суті цієї діяльнісної основи, дає нагоду визначити активність як особистісну рису, що проявляється у готовності, бажанні до самостійності, якості її реалізації, пошуку слушних методів для досягнення поставленої мети, демонструючи своє ставлення до певного типу діяльності та її результатів.

Жвава діяльність підростаючого покоління проявляється через запитання до викладача, у прагненні розмірковувати, у самостійності осягнення під час засвоєння відомостей, їхнього відтворення та розуміння, а також виступають такі якості: ініціативність, енергійність, насиченість, дієвість, зацікавленість, сумлінність, незалежність, рішучість, усвідомлення вчинків, наполегливість та винахідливість. Завдяки цим рисам стає можливим відслідковувати динаміку зростання активності учнів у навчанні. Відтак, виокремлюють три рівні активності учнів у навчальному процесі:

1. Базовий – викладач озвучує цілі уроку, ставить запитання класу, особисто надає відповіді на частину з них, демонструє методи для розв'язання поставленої проблеми, у той час як здобувач освіти лише слухає, робить записи та пригадує раніше засвоєний матеріал;

2. Помірний – навчальні завдання опрацьовуються педагогом та учнями шляхом спільної роботи; учнів заохочують до часткового пошуку, демонструючи при цьому періодичну зацікавленість процесом, креативний підхід, прояви ініціативності тощо;

3. Високий – здобувачі освіти самостійно долучені до активного пошуку рішень, пропонують власні шляхи подолання завдань, демонструють сталу цікавість, прагнення та відповідальне ставлення до виконання дорученого, і тому подібне.

Суттєва відмінність між поняттям "активність" і "пізнавальна активність" полягає в тому, що перше охоплює не лише процес здобуття знань, але й інші аспекти діяльності учнів, зокрема їхні вольові та емоційні аспекти [4].

У будь-якій формі діяльності ознаки пізнавальної активності проявляються через низку індикаторів: наявність готовності до роботи, прагнення до саморегуляції, якість кінцевого результату діяльності, обрані методи для найбільш ефективного розв'язання проблем.

Додатковими стимулами для активізації пізнавальної діяльності учнів, окрім їхньої внутрішньої мотивації, в освітньому середовищі можуть бути педагогічні важелі впливу: стає погодження, підкреслення значущості навчального завдання, акцент на позитивних особистісних рисах учня у процесі навчання, вчасне визнання досягнень дитини, незмінна ініціативна позиція вчителя, виявлення довіри до однокласників, які трансформуються у зовнішні чинники стимулювання пізнавальної активності учнів.

Пізнавальна активність учнів слугує індикатором якості навчально-пізнавальної роботи, а також спрямованості учня на ефективне засвоєння нових знань та застосування методів діяльності [4].

Різні рівні пізнавальної активності учнів встановлюються на основі згаданих вище критеріїв. У своїх наукових працях Дубинчук О. С. визначила такі шаблі пізнавальної активності:

1. Діяльність із відтворення та наслідування, завдяки якій знання про досвід здобувається через досвід інших. На генетичному рівні це найперша та найпростіша форма вияву активності. Для прогресу учня ця діяльність є суттєво цінною. Зрештою, відомо, що освоєння власного досвіду дій відбувається не миттєво, а шляхом опанування досвіду оточення. Опанування будь-якого складнішого етапу розвитку спершу відбувається у співпраці учня з дорослим – наставником, а вже потім – незалежно (як свідчать дослідження Л. С. Виготського про зону найближчого розвитку дитини). Саме оволодіння зразками дій із предметами, мовленнєвими формами відбувається у спільній роботі учня з учителем на базі репродуктивної активності.

Ба більше, цю діяльність не варто вважати просто механічним копіюванням зразка. Це жива, реальна активність, що спричиняє нервово-психічне напруження та стимулює духовні та фізичні ресурси школяра. У ній задіяні цілеспрямоване спостереження, аналіз послідовності кроків, відпрацювання складних операцій та осмислення підсумків виконаної роботи. Нові відомості учні зазвичай отримують у процесі масового навчання, через розповідь чи роз'яснення викладача. Тому цілком слушним є зауваження знаного дидакта І. Лернера щодо того, що хибно протиставляти проблемне, розвивальне навчання репродуктивному, пояснювальному. Жодна з існуючих теорій навчання не довела непотрібності подачі частини знань у «готовій» формі.

Проте, якщо навчання ґрунтується виключно на репродуктивних зразках, рівень власної ініціативності здобувача освіти є недостатнім. Якщо школяр залишатиметься на цьому рівні залученості, це гальмуватиме його подальше зростання у навчанні, адже стримується розвиток незалежності учня, його ініціативності, мисленнєвих процесів та набуття досвіду творчої праці.

2. Активність пошуково-виконавчого типу уособлює вищий етап розвитку для учня. За таких обставин, на перший погляд, школяр виступає лише як виконавець, оскільки завдання виокремлює педагог. Проте, тип навчального завдання, яке доводиться виконувати учневі, вимагає від нього складного аналітичного опрацювання, інтелектуального пошуку. Учень відчуває нагальну потребу щось досягнути, мусячи самотужки щось для себе з'ясувати. Добре відомий вислів видатного психолога С. Л. Рубінштейна про те, що мислення розпочинається тоді, коли постає потреба щось досягнути: «Мислення завжди бере свій початок від проблеми або запитання, від подиву чи здивування. ... Завершенням мисленнєвого циклу є розвиток поставленого завдання» (за І. Харламовим).

Шукання незалежних шляхів розв'язання проблеми, розгляд різноманітних підходів відривають учня від сліпого наслідування зразка, надаючи простір для роздумів щодо сутності завдання, умов діяльності та

власних спроможностей. З огляду на це, перехід до рівня пошукової активності неминуче зумовлює вищий ступінь діяльності та загальний рівень розвитку учня.

3. Рівень творчої активності – вершина щаблів. Звісно, його не слід прирівнювати до творчого процесу дорослої людини, оскільки багаж досвіду школяра все ж таки обмежений (хоча існують приклади творчої діяльності обдарованих дітей, але ми тут говоримо про «пересічних» учнів у загальноосвітньому закладі). Свідченнями творчої активності школяра є: новизна, оригінальність, відхід від усталених схем, руйнування традиційних підходів, доцільність (за Я. Пономарьовим). Творча активність забезпечує перебудову діяльності та трансформацію існуючого стану речей. Вона завжди корелює зі створенням нового, перебудовою вже відомого. Це розв'язання задач, які вирізняються незвичністю, новизною, нетрадиційністю, складністю. Творча активність сприяє розкриттю усіх внутрішніх ресурсів особистості, її творчого потенціалу, тому у психології творчість розглядають як «механізм розвитку, взаємодію, яка веде до прогресу» [21].

У цій визначеній ієрархії рівнів пізнавальної активності необхідно констатувати, що одне з головних завдань у педагогічній роботі вчителя полягає у підвищенні активності учнів до рівня самостійності. Самостійність — це здатність підходити до розв'язання складних навчальних питань із власної позиції, вміння виконувати цю роботу без сторонньої допомоги. Вона проявляється у критичному мисленні учнів, у здатності виражати власні думки незалежно від поглядів інших. Активність не завжди супроводжується самостійністю, проте є її необхідною умовою. Фундаментом для самостійності слугує система знань, умінь та навичок, якою оперує учень, а застосування вже засвоєного матеріалу веде до опанування новими знаннями, вміннями та навичками. Оскільки самостійність завжди імплікує активність, то саме вона відображає ставлення учнів до навчально-пізнавальної діяльності.

У навчальному процесі абсолютна самостійність учнів є утопічною. Тому ключовою ознакою самостійності учнів є досягнення встановленої мети без

стороннього втручання, але за участі педагога у цьому процесі. Саме викладач найчастіше виконує такі функції в діяльності, як визначення її мети, формулювання завдання та валідація отриманих результатів.

Під пізнавальною самостійністю розуміють таку якість особистості, яка характеризується її прагненнями та спроможністю отримувати знання, оволодівати засобами діяльності та розв'язувати пізнавальні задачі без сторонньої протекції. «Говорячи про пізнавальну самостійність, - зазначає М.І. Махмутов, - ми розуміємо вміння та спроможності учнів власноруч виділяти першочергові та другорядні характеристики предметів, явищ і процесів матеріального світу, розкривати сутність нових понять шляхом абстрагування та узагальнення» [13].

Розвиток пізнавальної самостійності учнів у освітньому процесі забезпечується комплексом прийомів, методів, форм навчання, які відповідають досягнутому рівню підготовленості учнів. Їх вдалий добір у методиці навчання сприяє активізації освітнього процесу.

Наведені вище міркування дозволяють виокремити такі критерії для активізації пізнавальної діяльності учнів:

- формування інтересу до пізнання об'єкта вивчення;
- зростання активності під час навчання;
- наявність маркерів пізнавальної активності;
- виявлення самостійності у навчально-виховній діяльності;
- прогрес у розвитку пізнавальної самостійності.

Таким чином, активізація пізнавальної діяльності учнів — це перехід до якісно вищого рівня активності та самостійності учнів у навчальному процесі, що стимулюється зростанням пізнавального інтересу та відбувається завдяки вдосконаленню методів та прийомів викладання [1].

Активізація пізнавальної діяльності учнів під час вивчення математики є однією з проблем сучасної шкільної освіти. Це пов'язане, в першу чергу, із зниженням інтересу молоді до навчання в цілому, а також з підвищенням ролі математики в різних галузях суспільства.

Для стимулювання розумової активності школярів критично важливим є грамотний добір навчальних методик, прийомів і ресурсів, що враховують певні психологічні особливості контингенту, який навчається. Основне завдання навчальних методів і прийомів полягає в структуруванні пізнавальної діяльності учнів.

Нині, коли кожний учень сприймається як унікальна особистість, значний акцент робиться на розвивальну та стимулюючу роль, яку відіграють навчальні методики.

У педагогічній доктрині різняться системи класифікації навчальних методів та прийомів: за першоджерелами накопичення знань (усні, візуальні, практичні), залежно від характеру пізнавальної активності (пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, частково-пошукові, дослідницькі, проблемні), а також відповідно до моделі організації навчально-пізнавальної діяльності (засвоєння нових відомостей, формування навичок і вмінь, практичне застосування знань, верифікація та оцінка засвоєного) та інші [18].

Сьогодні фундаментом освітнього процесу слугує завдання формування умов для становлення особистості. Відтак, вибудовування системи методів та прийомів навчання на цих засадах трансформує його у розвивальний та орієнтований на індивідуальність процес.

Під розвивальним навчанням у педагогіці розуміють таку спрямованість принципів, методів та прийомів, яка націлена на досягнення максимально результативного розвитку когнітивних потенціалів учнів. Розвивальний підхід сфокусований на формуванні розумових спроможностей школярів, їхньої автономності, інтересу до навчання, а також на вдосконаленні різноманітних способів опанування навчального матеріалу. Така стратегія освітнього процесу вимагає застосування методик і прийомів, вибір яких ґрунтується на ідеї орієнтації не на поточний рівень розвитку здобувача освіти, а на його "зону найближчого розвитку". Це означає, що завдання, які пропонуються учням, дещо виходять за межі їхніх поточних спроможностей, але стають досяжними

за умови кваліфікованої підтримки педагога. Таким чином, цілеспрямований навчальний процес сприяє прогресу та активізації пізнавальної діяльності учнів.

Один із різновидів розвивального навчання — це проблемне навчання. М. І. Махмутов дуже тонко пов'язує концепції проблемного та розвивального навчання, стверджуючи: «Розвивальним навчанням, тобто тим, що веде до загального і спеціального зростання, може вважатися лише те навчання, де викладач, ґрунтуючись на знанні законів функціонування мислення, за допомогою спеціальних педагогічних інструментів здійснює цілеспрямовану роботу з формування розумових здібностей та пізнавальних потреб своїх учнів у процесі опанування базових наук. Таке навчання набуває характеру проблемного».

Суть проблемного навчання полягає у пошуковій діяльності учнів, яка ініціюється постановкою запитань, вирішенням проблем і завдань у стилі проблемної подачі та пояснення навчального контенту, а також через різноманітні форми самостійної роботи [43].

Рівень ефективності навчання значною мірою детермінований способом організації мислительного процесу. Залежно від інтенсивності розумової активності учнів, розрізняють навчальні методики, ілюстровані на схемі 1.1.1.

Рис. 1.1.1. Методи навчання учнів за рівнем розумової активності [23]

Упровадження цих підходів спирається на послідовне та цілеспрямоване пропонування учням завдань із проблемним характером, розв'язуючи які, вони під наглядом викладача ефективно засвоюють свіжі знання. При застосуванні згаданих методів важливо пам'ятати про такі ключові умови: формулювання навчальних завдань з огляду на зміст матеріалу, що вивчається, та вікові особливості учнівського контингенту; висунення припущень, мобілізація наявного запасу знань та методів пізнання; залучення школярів до активної пізнавальної діяльності; проведення аналізу та оцінки отриманих навчальних результатів.

Проблемне викладання передбачає, що вчитель створює певну проблемну ситуацію, допомагає учням ідентифікувати та "прийняти" саму проблему, а також використовує вербальні прийоми (пояснення, розповіді, лекції) для стимулювання розумових процесів учнів, що спрямовані на задоволення їхнього пізнавального інтересу через здобуття нової інформації.

Частково-пошуковий (евристичний) спосіб сфокусований на втягненні учнів у процес пошуку шляхів, технік та інструментів для вирішення пізнавального завдання. Для того, аби цей метод був дієвим, необхідно забезпечити створення проблемної ситуації та спонукати учнів до усвідомлення та "прийняття" навчального завдання; скеровувати пошукову мисленнєву діяльність учнів через низку логічно обґрунтованих запитань; підтримувати та схвалювати пізнавальні зусилля учнів під час роботи над завданнями; аналізувати як успіхи, так і помилки, а також складнощі, що виникають при розв'язанні задач.

Науково-дослідницький метод має на меті залучення учнів до самостійного вирішення пізнавальної проблеми із залученням необхідного інструментарію. Для досягнення високої ефективності цього методу варто дотримуватися певних вимог: створити проблемну ситуацію; спрямовувати учнів у процесі виокремлення пізнавальної задачі; мотивувати учнів до пошуку гіпотези та перевірки її обґрунтованості; надавати допомогу учням у знаходженні ефективних підходів та необхідних знань для розв'язання задачі; орієнтувати учнів на проведення експериментальних дій та упорядкування отриманих результатів; залучати учнів до незалежного аналізу перебігу та підсумків дослідницької роботи.

Методи, що ґрунтуються на проблемному навчанні, є дієвими інструментами для підвищення залучення учнів у пізнавальний процес. Вони сприяють розумовому зростанню школярів, одночасно формуючи їхнє світосприйняття, а також моральні та емоційні аспекти особистості [23, 44].

Прагнення досягти найвищого рівня емоційного залучення, прояву ініціативності у пізнанні та незалежності у навчанні, реалізується через активізацію пізнавальної діяльності учнів завдяки застосуванню підходів проблемного навчання. Для цього робота педагога та учнів структурується через низку послідовних етапів, які застосовуються у взаємодії з будь-якими проблемними ситуаціями.

Проблемний метод слугує інструментом для розвитку креативного мислення школярів. На думку сучасних освітян, з огляду на індивідуальні характеристики учнів та швидкість засвоєння ними навчального матеріалу, завдання, що ставляться перед ними, мають бути посильними, зрозумілими, захопливими і природними; під час викладу матеріалу на занятті необхідно встановлювати зв'язок між новою інформацією та вже відомим, постійно акцентувати увагу на спостереженнях, практичних дослідженнях, узагальненні та створенні середовища, що стимулює творчий пошук. Унаслідок цього відбувається нарощування пізнавальної активності та самостійності учнів, що, своєю чергою, веде до інтенсифікації їхньої навчальної діяльності [42].

На сучасному етапі розвитку освітнього простору постає необхідність вирішення завдання щодо виявлення та розкриття внутрішнього потенціалу розвитку особистості учня. Відтак, в основу навчально-виховних занять закладається пріоритет унікальності дитини, її самооцінки, її особливості та її особистого життєвого досвіду. Такий вид навчання отримав назву особистісно-орієнтованого.

Навчання, зорієнтоване на особистість, являє собою устрій навчального процесу, що ґрунтується на глибокій шані до учня, зважаючи на особливості його індивідуального становлення, а також на сприйнятті його як свідомого та відповідального учасника освітньої взаємодії. Його суть полягає у вихованні цілісної особистості, здатної усвідомлювати власну значущість та виявляти повагу до інших. Завдяки цьому підходу дитина стає рушійною силою освітнього процесу, тоді як завданням педагога стає виявлення, підтримка та примноження унікальних обдарувань дитини, закладаючи фундамент для її самовдосконалення, саморозвитку та самореалізації. Самоактуалізуюча особистість є головною метою підходу, орієнтованого на суб'єкта навчання. Аби досягти цієї мети, навчальний контент, методичні підходи, форми та прийоми добираються та структурують так, щоб надати учневі можливість обирати навчальні завдання та предмети на власний розсуд.

Ідеї розвивального та особистісно-спрямованого навчання акцентують увагу на стимулюванні пізнавальної активності учнів. У межах такого навчання розвиток інтелектуальних процесів та самостійності у здобутті знань мають бути забезпечені усіма методами, прийомами та формами освітньої діяльності. Ключовим критерієм для їхнього вибору є обов'язкове врахування вікових та психологічних характеристик учнів. Це підштовхує сучасну педагогічну науку до пошуку нових освітніх елементів, які б ефективно підвищували залученість учнів у пізнавальну діяльність та посилювали їхню зацікавленість у навчанні.

Таким чином, стимулювання пізнавальної активності учнів — це сукупність дій викладача, спрямованих на ініціювання їхньої пошукової діяльності та посилення пізнавальних процесів, що є необхідним для успішного виконання навчальних завдань дослідницького типу [47].

У сучасній освітній практиці вибудовано різноманітні шкільні методології, що базуються на засадах активізації пізнавальної діяльності учнів. Технології, які довели свою життєздатність протягом часу, оформилися у системи, зображені на схемі 1.1.2.

Вони допомагають педагогам стимулювати активне мислення учнів, а також розвивати їхню пам'ять, увагу, уяву та емоційно-вольову сферу.

1.2. Сутність та класифікація інтерактивних форм навчання

Інтерактивні технології – це методи та засоби навчання, що забезпечують активну взаємодію учнів та педагогів у процесі пізнання, залучають усіх учасників навчання до процесу обговорення, обміну інформацією та спільного вирішення завдань. В основі інтерактивних технологій лежить діалогічний підхід, спрямований на спонукання до активної діяльності, формування критичного мислення та здатності самостійно здобувати нові знання [33].

Дослідники та практики погоджуються, що найефективнішими є знання, уміння та навички, а також розвиток особистісних якостей і компетентностей учнів, коли в освітньому процесі застосовуються інтерактивні форми і методи.

Завдяки інтерактивним технологіям учні можуть:

- аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння матеріалу, що робить процес навчання більш доступним;
- формулювати власні думки, вміло їх висловлювати, аргументувати та вести дискусії;
- слухати інших, поважати альтернативні думки;
- моделювати різноманітні соціальні ситуації та збагачувати свій соціальний досвід через участь у різних життєвих обставинах;
- будувати конструктивні стосунки в групі, уникати конфліктів, вирішувати їх, шукати компроміси, а також прагнути до діалогу та консенсусу;
- розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи та виконання творчих завдань [22].

Дослідження, здійснені Національним тренінговим центром (штат Меріленд, США) у 1980-х роках, свідчать про значне підвищення рівня засвоєння матеріалу в результаті інтерактивного навчання, адже воно впливає не лише на свідомість учня, а й на його емоції та волю [40].

Рис. 1.2.1. Піраміда навчання [22]

Наслідки цих досліджень подано у схемі, яку прийнято називати «Піраміда навчання» (рис. 1.2.1). Дана схема демонструє, що найменша віддача фіксується при пасивному засвоєнні матеріалу (лекції – 5 %, читання – 10 %, візуальне та аудіальне сприйняття – 20 %, демонстрація – 30 %), тоді як максимальних показників досягають завдяки застосуванню інтерактивних методів (дискусії у групах – 50 %, практичні заняття – 75 %, навчання інших або негайна реалізація здобутих знань – 90 %). Це усереднені статистичні значення, тому у конкретних ситуаціях рівень ефективності може відрізнятись, проте загалом така тенденція простежується у практиці будь-якого викладача.

Водночас, варто підкреслити, що у сучасних теоретичних працях та науково-практичних дослідженнях, присвячених апробації інтерактивних методик навчання у закладах освіти, сутність, структура та специфічні риси процесу формування таких технологій висвітлені не повністю [22].

Останнім часом спостерігається посилення інтересу до питання формування готовності до імплементації інтерактивних педагогічних рішень, а також до педагогічної креативності та її досягнень. Це стимулювало активний розгляд даної теми та появу значної кількості публікацій, присвячених цій

проблематиці, зокрема праць К. Ангеловські, Л. Акпинар, Л. Бесєдіної, Е. Брасуїк, М. Бургіна, І. Дичківської, В. Журавльова, Г. Коберник, І. Підласого, О. Пометун, О. Попової, В. Слободчикова, В. Химинця, П. Щедровицького та інших авторів.

Окремої уваги заслуговують роботи українських та зарубіжних науковців, які досліджують процес професійного формування майбутніх педагогів у контексті запровадження інноваційних та інтерактивних педагогічних підходів (В. Беспалько, І. Богданова, С. Бондар, М. Гриньова, І. Дичківська, М. Кларін, О. Падалка, О. Пехота, О. Пометун, Л. Бесєдіна, Г. Селевко, Ю. Харламов та інші) [2, 23].

Прометун Олена вважає, що активне навчання передбачає постійний процес пошуку: учень прагне знайти відповіді на запитання, шукає необхідну інформацію для розв'язання проблеми або спільно з іншими аналізує способи виконання завдань [22].

В ході дослідження проаналізовано поняття «інтерактивні технології», спираючись на роботи вітчизняних науковців, таких як О. Пометун, Л. Пироженко та Г. Коберник, які у своїх працях зазначають не лише одну, а швидше великий спектр інтерактивних технологій, використовуючи термін «інтерактивні технології». Також досліджено досвід закордонних науковців і дослідників, які переконливо обґрунтували і застосували поняття «інтерактивні технології» у своїх наукових статтях і дослідженнях [49].

Зокрема, в дослідженні Kwok K. та Ghrear S. (2016) зазначається, що в сучасних умовах діти мають більше можливостей для навчання, використовуючи інтерактивні технології, ніж будь-коли раніше. Отримані результати підтверджують ефективність використання інтерактивних технологій для збору даних з дослідницькими цілями, а також вказують на важливість цих технологій для навчання дітей і ставлення батьків до них під час освітнього процесу [40].

З появою інформаційно-комунікаційних технологій інтерактивні методи отримали новий імпульс для розвитку. Завдяки інноваціям освітній процес став

більш гнучким, доступним та персоналізованим. Сучасні інтерактивні засоби, як-от інтерактивні дошки, онлайн-платформи для навчання, віртуальні класи, мобільні застосунки та інші цифрові засоби, дозволяють учням і вчителям взаємодіяти в реальному часі, проводити обговорення, опитування, виконувати групові завдання та аналізувати результати безпосередньо під час занять [51].

Завдяки інтерактивним технологіям навчання стає динамічнішим, оскільки включає живий обмін інформацією та ідеями між учнями, а також їх активну участь у практичних завданнях. У контексті освітніх технологій інтерактивність не лише підвищує мотивацію, але й сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу та розумінню його зв'язків.

Інтерактивні технології особливо актуальні для географічних дисциплін, де вивчення природних процесів, соціально-економічних умов та картографічного матеріалу потребує використання різних методів для результативного опанування знань. Вони дозволяють моделювати географічні процеси, проводити віртуальні екскурсії та залучати учнів до обговорення актуальних питань. Це дозволяє не тільки закріпити теоретичні знання, але й розвинути навички аналітичного та просторового мислення, що має значення для нашого, українського майбутнього [17]].

Сучасна система освіти на теренах України постійно потребує впровадження інтерактивних педагогічних технік, що сприяють рівноправній взаємодії та стимулюють навчальну діяльність. Це висуває вимогу до освітян щодо швидкої професійної адаптації та опанування найновіших освітніх методик. Педагоги мусять демонструвати винахідливість, новаторський хист та готовність до трансформацій у сфері освіти. Майбутні фахівці мають не лише міцно засвоїти теоретичний матеріал за фахом, але й якісно виконувати свої обов'язки, володіти неординарним та творчим мисленням, мати гнучкість уяви та фантазії. Від них очікується здатність сприймати, розвивати та впроваджувати інноваційні й інтерактивні технології, застосовуючи їх у роботі з учнями, а також володіти навичками командної співпраці, ефективно

використовуючи сучасний технічний арсенал і новітні технологічні інструменти для організації своєї професійної діяльності.

Отже, інтерактивні педагогічні технології здобувають дедалі більше визнання. Їхня суть та структура наочно демонструють зв'язок між теорією та практикою, слугуючи ефективними засобами для формування знаннєвої та практичної готовності. Це, своєю чергою, має суттєвий вплив на підготовку майбутніх викладачів [38].

На даний момент не існує універсального визначення для терміну «інтерактивні педагогічні технології», його сутності та побудови. З огляду на це, виникає потреба детально дослідити проблему «синонімічної відповідності» таких понять, як інтерактивні прийоми, технології та інтеракція, у науковій та психолого-педагогічній літературі. У різноманітних працях інтерактивні технології іноді називають просто технологіями, інколи – прийомами, а в інших випадках – формами (методами).

Ключовим питанням є з'ясування змісту терміну «інтеракція». У самому понятті «інтеракція» можна виокремити дві складові: «інтер» – що означає «між», та «акція» – що позначає активну діяльність. Уперше поняття «інтеракція» (походить від англійського interaction – взаємодія) було запроваджене у соціологію та соціальну психологію американським філософом Дж. Мідом.

Т. Паніна та М. Скрипник дають визначення «інтеракції» як «здатності до взаємодії або участі у спілкуванні, діалозі», а соціальна інтеракція характеризується комунікативним процесом у групі, де окремі особистості «впливають на інших через свою поведінку, спричиняючи відповідні реакції». Таким чином, інтеракція являє собою активну взаємодію суб'єктів освітнього процесу під час навчання у навчальних закладах, яка ґрунтується на створенні сприятливих умов для розвитку творчих та креативних потенціалів особистості. Це також процес спільного опанування знань в умовах рівноправних взаємин за умови використання інтерактивних педагогічних технік [16].

О. Пометун у своїй роботі розглядає інтерактивне навчання як процес, у якому викладач, використовуючи певний комплекс прийомів, способів та методів, забезпечує освітній процес, що ґрунтується на: взаємодії вчителя та учня як рівноправних учасників; багатовекторній комунікації; активній позиції учня у формуванні знань; запровадженні зворотного зв'язку; та постійній активності з боку учнівського контингенту [27].

Класифікація інтерактивних технологій, запропонована О. І. Пометун і Л. В. Пироженко (рис. 1.2.2), включає такі види інтерактивних технологій.

Сучасні підходи до навчання акцентують увагу на активізації учнів у процесі навчання та формуванні у них необхідних компетентностей. Інтерактивні методи навчання займають важливе місце в освітньому процесі, особливо на уроках географії, де учні можуть підвищувати свою пізнавальну активність, розвивати аналітичне та критичне мислення.

Рис. 1.2.2. Класифікація інтерактивних технологій за О. І. Пометун і Л. В. Пироженко [27]

При вивченні географії доцільним є застосування наступних методів (рис 1.2.3):

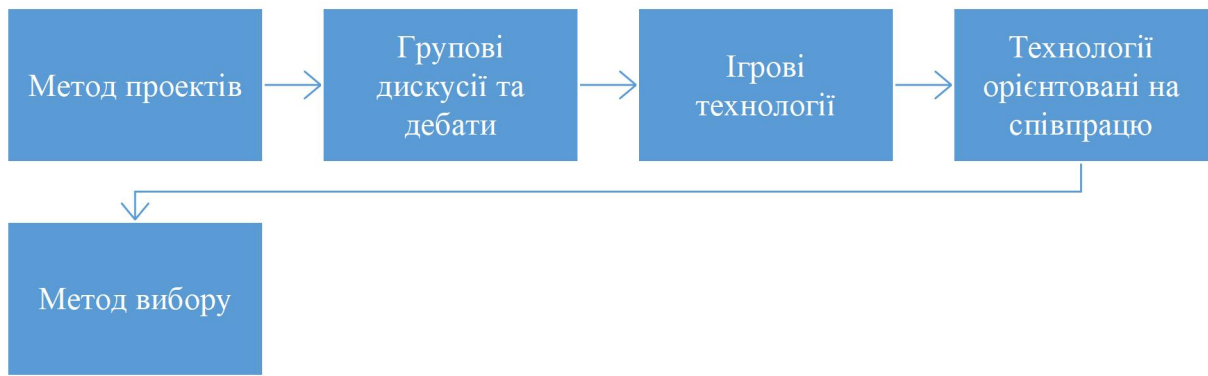

Рис. 1.2.3. Методи інтерактивного навчання доцільні у використанні при вивченні географії [27]

1. Метод проектів передбачає самостійну дослідницьку діяльність учнів (індивідуальну або групову) протягом певного часу для вирішення конкретної проблеми. Головна особливість — наявність кінцевого відчутного продукту. Ключовими особливостями даного методу є:

- практична спрямованість;
- зв'язок з реальним життям;
- міжпредметні зв'язки (географія + інформатика, історія, економіка).

Даний метод можна використати на уроках географії для вирішення деяких типових географічних задач:

- Створення туристичного маршруту. В ході вирішення даного завдання учні розробляють детальний маршрут, наприклад «Вихідні у моєму регіоні» при цьому на карту наноситься окрім самих об'єктів їх кошторис та опис де вони наявні;
- Екологічний моніторинг. В ході виконання даного дослідження можна вивчити показники якості води у місцевій водоймі або провести аналіз стихійних сміттєзвалищ з нанесенням їх на карту;
- Макетування. До прикладу, створення 3D-моделі вулкана або рельєфу дна океану.

2. Метод групових дискусій та дебатів – це обмін думками з певної проблеми. Метод вчить аргументувати свою позицію, чути інших та критично мислити. Даний метод характеризується такими ключовими особливостями:

- Формування культури полеміки.;

- Розвиток ораторських здібностей;
- Аналіз суперечливих питань.

На уроці географії даний метод можна використати у ході колективного обговорення практичних тем:

- Дебати «За і Проти» на тему: «Будівництво ГЕС на гірських річках Карпат: екологічна загроза чи енергетична незалежність?». Клас, в ході обговорення, ділиться на дві групи: «Екологів» та «Енергетиків». Кожна з груп висловлює своє бачення з використанням аргументів;
- Мозковий штурм, який включає швидкий пошук ідей для вирішення проблеми, наприклад: «Як зменшити викиди CO₂ у великому місті?»;
- Дискусія «Прес». Учні висловлюються на запропоновану проблему за формулою: «Я вважаю, що... тому що... наприклад... отже...».

3. Метод ігрових технологій полягає у використанні ігрових елементів, рольових ігор або симуляцій для вивчення матеріалу. Це знімає напругу і підвищує мотивацію. Ключовими особливостями методу є:

- Емоційна залученість;
- Моделювання реальних ситуацій;
- Елемент змагання.

На уроках географії даний метод можна використати наступним чином:

- Рольова гра «Саміт ООН» учні представляють різні країни, відстоюючи їхні інтереси щодо глобальних кліматичних змін;
- Картографічне лото – гра на знання столиць, прапорів або контурів країн;
- Квест «Пошук скарбів» можна проводити на території школи за допомогою GPS-координат або азимуту;
- Симуляції. Учні грають роль мерів міст і мають вирішити, де розмістити промислову зону з урахуванням рози вітрів.

4. Метод технологій, орієнтований на співпрацю. Це не просто робота в групах, а така організація навчання, де успіх кожного залежить від успіху всіх.

Тут працює принцип позитивної взаємозалежності. Ключовими особливостями методу є:

- Спільна мета;
- Індивідуальна відповідальність кожного учасника за частину роботи;
- Розвиток навичок комунікації;

На уроках географії, даний метод можна використовувати наступним чином:

- Метод «Ажурна пилка». В процесі вивчення теми «Кліматичні пояси» клас ділиться на групи. Кожен учень у групі стає експертом з одного поясу (наприклад, один вчить екваторіальний, інший — тропічний). Потім «експерти» з різних груп зустрічаються, обговорюють свою тему, повертаються в рідні групи й навчають товаришів.

- Спільний проект карти. Група малює велику карту материка, де один відповідає за рельєф, інший – за поверхневі води, третій – за корисні копалини і т.д.. Якщо один не впорається, карта буде неповною.

5. Метод вибору. Полягає у наданні учням права обирати зміст, форму або рівень складності завдання. Це підвищує автономність і відповідальність. Ключовими особливостями методу є:

- Індивідуалізація навчання;
- Зниження тривожності;
- Врахування різних типів інтелекту учнів.

Під час уроку географії метод можна використати наступним чином:

- Вибір формату домашнього завдання: «Вивчити тему «Африка» і представити результат у вигляді: а) презентації; б) есе; в) ментальної карти; г) відеоролика в TikTok»;

- Різноміснє завдання. На контрольній роботі учень сам обирає: вирішити 10 простих тестів (на середній бал) чи 2 складні аналітичні задачі (на високий бал);

- Вибір об'єкта дослідження. При вивченні теми «Країни Європи» учень сам обирає країну, про яку хоче підготувати доповідь [24].

Поділ навчальних прийомів, що знаходять застосування на заняттях з географії, підкреслює їхню багатогранність та продуктивність. Чи то проєктна діяльність, колективні обговорення, ігрові підходи, чи технології спільної роботи, а також техніка вибору — усі вони спрямовані на пожвавлення участі школярів, розвиток життєво важливих умінь та здатності до аналітичного міркування. Залучення цих методик у географічну освіту робить процес засвоєння матеріалу захопливішим, наповненим змістом та результативним, даруючи учням потрібний арсенал знань та здібностей для успішної життєдіяльності у нинішньому столітті.

Функції інтерактивних технологій мають бути такими ж як і в традиційних формах, тобто їх не можна відкинути адже вони є важливою складовою виховання дітей. Відомий вчений-педагог Борис Тимофійович Ліхачов виділяв певну кількість функцій форм організації навчання (рис. 1.2.4).

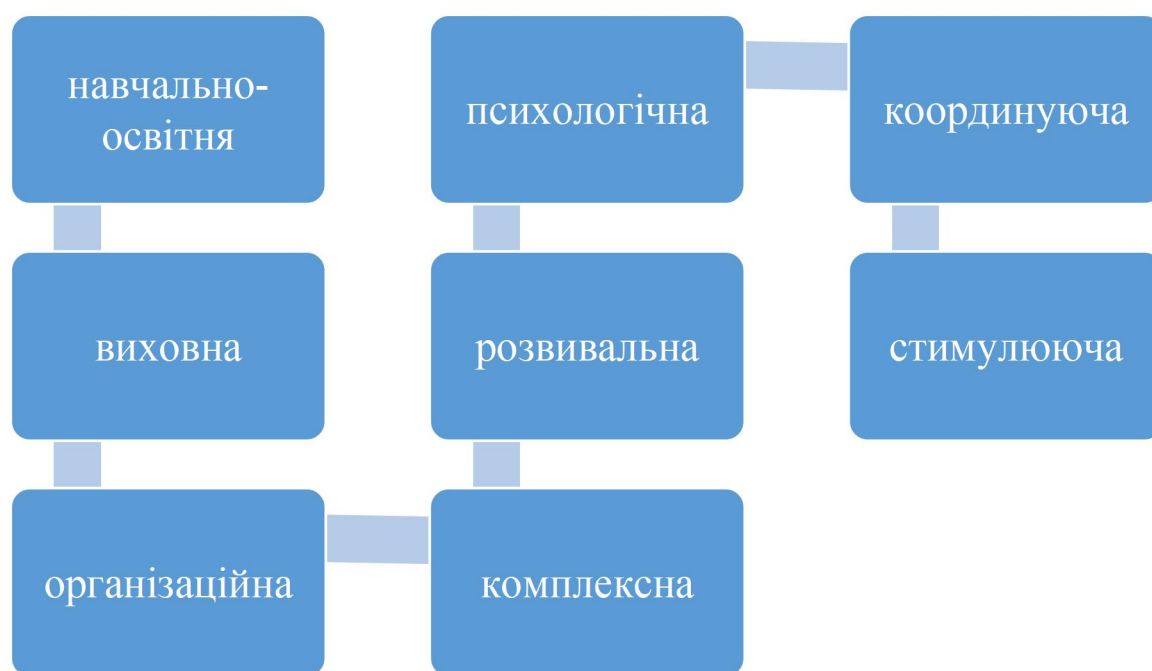

Рис. 1.2.4. Функції інтерактивних технологій навчання за Б. Т. Ліхачовим [24]

Насправді функції форм є різними, складними та різноманітними. Поміж них, на мою думку, першою йде навчально-освітня функція. Форми навчання створюються а потім використовують для того щоб були як найкращі

можливості для передачі вмінь, знання, навичків, розкриття таланту кожної дитини та ін [23, 24].

Наступною іде виховна функція. Її потрібно забезпечувати шляхом послідовного введення учнів у певний вид діяльності, завдяки системи форм навчання. Завдяки цьому в роботі починають задіюватися інтелектуальна, емоційно-вольова та діяльно-практична сила. Тобто іншими словами можна сказати духовні та фізичні сили. Результатом таких дій є подолання певних труднощів самостійно. З часом в дітей формується звичка допомагати друзям, проявляти терпіння та наполегливість. Також формуються моральні та вольові якості в учнів.

Зміст організаційної функції полягає в тому, що вчитель повинен вміти організувати подачу матеріалу з поєднанням певних засобів та урахуванням вікових можливостей учнів. Завдяки адаптації дітей до особливостей певної форми з'являються можливості вироблення певних установок на працю в певних умовах.

Змістом психологічної функції є вироблення біоритму завдяки якому формується звичка до праці в один і той самий час. Комфортні для учнів умови формують в дітей психологічний стан спокою, коли дитина не відчуває дискомфорту.

Розвивальна функція виконується завдяки змістовній формі уроків з поєднанням активних методів. Краще вона реалізується коли в процесі навчання використовують різноманітні форми [23].

Різні форми дають можливості для розумових, трудових та ігрових діяльностей. Через форми організації навчання забезпечуються колективна та індивідуальна діяльність учнів. Навчальний процес являє собою колективну пізнавальну діяльність. Учні разом дізнаються нову інформацію у теорії та більше у практиці, при цьому поважаючи та допомагаючи один одному. Одночасно навчальний процес є розвитком можливостей дитини. Через це завдяки формам є можливості подання знань шляхом індивідуалізації діяльності учнів.

Також не менш важливими є комплексна та координуюча функції. Їх можуть виконувати форми з відношенням однієї з одною.

Метою є підвищення ефективності освоєння певної інформації учнями використовуючи будь-які форми навчання. Для підвищення ефективності можуть об'єднувати та використовувати певні складники інших форм. Як приклад можна згадати екскурсію коли під час неї проводиться невелика лекція, або ж організовується бесіда чи дебати в яких учасниками є школярі. Також коли вивчається новий матеріал, урок виконує головну роль в плані подання нової інформації, інші ж наприклад семінар, бригадні заняття дають додаткові матеріали.

Останньою є стимулююча функція інноваційних форм організації навчання. Ця функція проявляється тоді, коли може відповідати специфіці віку учнів та рівня їхнього психічного розвитку. Наприклад лекція через постійний виклад матеріалу може відбити бажання в молодших учнів до вивчення 24.

1.3. Особливості використання інтерактивних форм навчання на уроках географії

У сучасному освітньому процесі географічні компетентності (просторова, інформаційно-цифрова, соціальна) виходять за рамки простого засвоєння фактів. Вони вимагають від учнів вміння аналізувати територіальні системи, прогнозувати процеси та приймати зважені рішення.

Інтерактивні форми, на відміну від пасивного слухання, вимагають від учня постійного застосування та переосмислення отриманих знань, що сприяє їх переходу у практичні вміння.

Дискусії, дебати та кейс-методи змушують учнів оцінювати різні джерела інформації (карти, статистику, медіа-дані) та формувати власну аргументовану позицію щодо географічних проблем (наприклад, раціональне природокористування чи урбанізація).

Групова робота та рольові ігри розвивають навички співпраці, толерантності та ефективної комунікації, які є ключовими для соціальної компетентності.

Використання інтерактивних засобів (наприклад, створення 3D-моделей місцевості, інтерактивні карти) стимулює розвиток просторової уяви — однієї з фундаментальних географічних навичок [52].

Сьогодні інтерактивні технології стають невід'ємною частиною навчального процесу у багатьох навчальних закладах. Вони пропонують нові можливості для розвитку пізнавальної діяльності учнів, зокрема в таких предметах, як географія. Розглянемо основні психолого-педагогічні особливості використання інтерактивних технологій при вивченні географії в школі (рис. 1.3.1.):

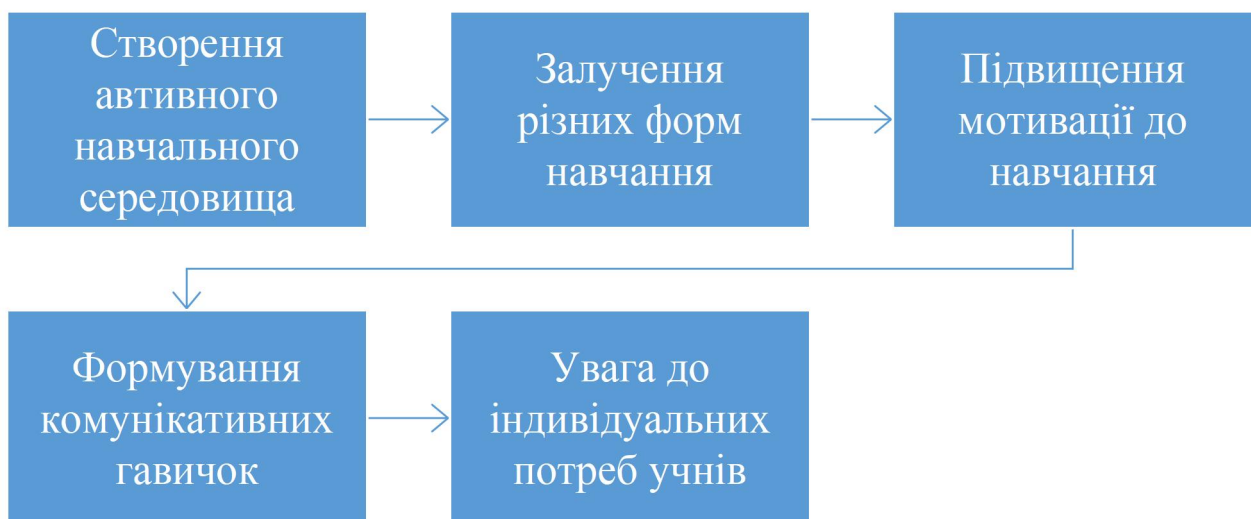

Рис. 1.3.1. Основні психолого-педагогічні особливості використання інтерактивних технологій при вивченні географії [24, 52]

1) Створення активного навчального середовища

Інтерактивні технології сприяють створенню активного навчального середовища, яке заохочує учнів до самостійної роботи та дискусій. Учні мають можливість брати участь у навчальному процесі, висловлювати свої думки та

ділитися ідеями, що сприяє розвитку критичного мислення та здатності до аналізу інформації.

2) Залучення різних форм навчання

Використання інтерактивних технологій, таких як інтерактивні дошки, навчальні платформи та онлайн-ресурси, дозволяє поєднувати різні форми навчання: візуальне, аудіальне та практичне. Це враховує індивідуальні особливості учнів, оскільки кожен з них має свій стиль навчання. Таке різноманіття форм сприяє кращій засвоюваності матеріалу.

3) Підвищення мотивації до навчання

Сучасні інтерактивні технології зазвичай використовують ігрові елементи та емоційні фактори, що здатне підвищити мотивацію учнів. За допомогою інтерактивних платформ викладачі можуть створювати ігри, тести та квести, які роблять процес вивчення географії більш захоплюючим і привабливим для учнів.

4) Формування комунікативних навичок

Інтерактивні технології часто передбачають групову діяльність, що сприяє розвитку комунікативних навичок учнів. Обговорення проблем, робота в командах, спільне вирішення задач допомагають розвивати соціальні навички, що є важливими в навчанні і в житті загалом.

5) Увага до індивідуальних потреб учнів

Використання інтерактивних технологій дозволяє враховувати індивідуальні потреби учнів. Вчителі можуть налаштовувати уроки, адаптуючи їх відповідно до здібностей та інтересів кожного учня. Це робить навчальний процес більш персоналізованим та ефективним [32].

Географія є однією з найбільш візуально орієнтованих дисциплін, тому ефективність інтерактивних форм суттєво зростає при використанні сучасних цифрових інструментів. Використання програм ГІС та зокрема Google Earth, що дозволяють накладати різні шари даних (демографія, клімат, рельєф) на карту, перетворює учнів на справжніх дослідників. Застосування онлайн-ресурсів (наприклад, Kahoot!, LearningApps для вікторин, або спеціалізованих

географічних симуляторів) дозволяє миттєво оцінити знання та забезпечити ігровий формат навчання. Можливість «віртуально подорожувати» до віддалених географічних об'єктів (вулканів, пустель, глибоководних западин) значно підвищує рівень занурення та емоційного сприйняття матеріалу, що особливо важливо для розвитку просторової уяви. Замість пасивного перегляду таблиць, учні самостійно перетворюють статистичні дані (про міграцію, ВВП, природні ресурси) на візуальні матеріали, що підвищує їхню інформаційно-цифрову компетентність [31].

Для того, щоб інтерактивні методи дійсно підвищували ефективність навчання, необхідно дотримуватись низки методичних умов.

- Відповідність віку та рівню підготовки має бути співставимою зі складністю завдань (рольова гра, кейс), яка повинна відповідати віковій категорії. Наприклад, для молодших класів краще підходять прості ігрові форми, для старших – комплексні дослідницькі проєкти та дебати;
- Чітка інструкція та розподіл ролей. У груповій роботі кожен учень повинен мати конкретну роль та чітке розуміння кінцевого продукту (спікер, хронометрист, картограф, аналітик). Це запобігає бездіяльності окремих учасників;
- Інтерактивна діяльність не повинна займати увесь урок. Необхідно зберігати баланс між здобуттям теоретичних знань та їх практичним застосуванням;
- Рефлексія та оцінювання: Після завершення інтерактивного завдання обов'язково проводиться рефлексія, під час якої учні аналізують свій внесок, ефективність роботи групи та те, як це допомогло їм засвоїти матеріал (як у вашому опитуванні). Оцінювання повинно фокусуватися не лише на кінцевому результаті, але й на процесі (співпраця, аргументація, креативність) [36].

Використання інтерактивних технологій у вивченні географії відкриває нові горизонти для учнів і вчителів. Вони сприяють створенню активного, мотиваційного та індивідуально орієнтованого навчального середовища, що позитивно впливає на навчальні результати. Для досягнення ефективних

результатів важливо, щоб педагоги були готовими до впровадження таких технологій і знали, як їх правильно використовувати в навчальному процесі.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

2.1. Аналіз стану проблеми використання інтерактивних форм навчання на уроках географії в освітній практиці

У сучасному світі освітні системи активно інтегрують інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) у навчальний процес. Інтерактивні технології стають важливим інструментом для покращення навчальних результатів і розвитку учнів. Проте їх впровадження також супроводжується певними викликами [41].

Виклики використання інтерактивних технологій:

1) Необхідність професійної підготовки вчителів. Впровадження інтерактивних технологій вимагає високого рівня комп'ютерної грамотності та знання специфіки роботи з новітніми освітніми платформами. Багато вчителів не отримували достатньої підготовки щодо використання ІКТ, що може призвести до неефективного їх застосування.

2) Фінансові обмеження. Для інтеграції сучасних технологій потрібні інвестиції в обладнання, програмне забезпечення та навчальні матеріали. На жаль, не всі заклади освіти мають можливість виділити достатнє фінансування для реалізації цих проектів.

3) Супротив з боку учнів і батьків. Деякі учні та їх батьки можуть скептично ставитися до нових технологій у навчанні, вважаючи, що вони можуть відволікати від навчального процесу та знижувати якість освіти. Це може створити перешкоди для впровадження інтерактивних методів викладання.

4) Нерівність доступу до технологій. У сільських районах доступ до сучасних технологій може бути обмеженим. Це створює нерівність у можливостях навчання між учнями з різних регіонів [25, 39].

Не зважаючи на перешкоди для впровадження інтерактивних технологій в систему шкільної освіти існує чимало й переваг:

1) Підвищення рівня зацікавленості. Інтерактивні технології здатні заохотити учнів до активної участі в навчальному процесі за рахунок ігрових елементів, тестів, відео та мультимедійних матеріалів. Це робить уроки більш захопливими та відзначає активну участь учнів.

2) Індивідуалізація навчання. Використання інтерактивних платформ дозволяє вчителям створювати індивідуальні навчальні траєкторії для учнів, що враховують їх потреби та інтереси. Це робить освіту більш персоналізованою та ефективною.

3) Розвиток критичного мислення та творчості. Інтерактивні технології сприяють розвитку критичного мислення, оскільки учні мають можливість досліджувати інформацію, аналізувати її та шукати рішення в реальних ситуаціях. Це формує навички, необхідні для сучасного життя.

4) Глобалізація освіти. Використання технологій дає можливість співпрацювати з учнями з інших країн, що сприяє розвитку міжнародної співпраці та культурного обміну. Це відкриває нові горизонти для учнів і вчителів.

5) Адаптація до змін. В умовах швидких змін у технологіях інтерактивні методи навчання допомагають учням та вчителям бути готовими до новинок і вимог сучасного світу, забезпечуючи гнучкість навчального процесу [37, 44, 46].

Впровадження інтерактивних технологій у заклади загальної середньої освіти забезпечує численні можливості для покращення навчального процесу, проте існує й ряд викликів, які потрібно подолати. Підготовка вчителів, забезпечення фінансування та рівного доступу до технологій, а також робота над формуванням позитивного ставлення учнів і батьків до нововведень – це ключові елементи, які можуть сприяти ефективній інтеграції інтерактивних технологій в освіту. Успішна реалізація цих завдань відкриває нові перспективи для розвитку навчального процесу, роблячи його більш сучасним та відповідаючим вимогам часу.

2.2. Розробка моделі та технології використання інтерактивних форм навчання для активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках географії

Сучасні тенденції в освіті вимагають від викладачів нових підходів до навчання, що забезпечують активну участь учнів у навчальному процесі. Інтеракція є одним із ефективних методів, що сприяє глибшому засвоєнню навчального матеріалу та розвитку критичного мислення.

Інтеракція – це активна взаємодія між учнями, а також між учнями і вчителем, яка забезпечує обмін інформацією, думками та досвідом. Вона може реалізовуватися через різноманітні форми навчальної діяльності, такі як обговорення, групові проекти, рольові ігри і, звичайно ж, інтерактивні технології [54].

Далі розглянемо основні етапи і прийоми інтерактивного навчання, які можуть бути використані на уроках географії (рис 2.2.1).

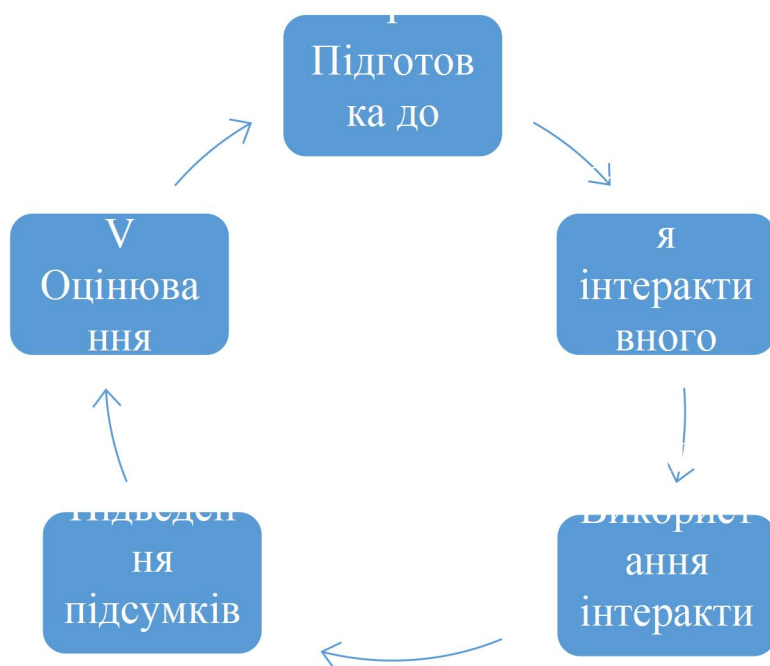

Рис 2.2.1. Основні етапи уроку географії з врахуванням використання інтерактивних технологій [28]

I. Підготовка до уроку

а) Визначення цілей уроку. Необхідно чітко сформулювати освітні цілі та очікувані результати. Це може бути, наприклад, формування знань про

географічні поняття, розвиток навичок роботи з картами чи вміння проводити дослідження.

б) Планування інтерактивних елементів. Потрібно заздалегідь обрати методи і техніки, які відповідатимуть темі уроку. Це можуть бути дискусії, проектна діяльність, рольові ігри або аналіз кейсів.

II. Створення інтерактивного середовища

а) Класифікація групи. Полягає в розподілі учнів на групи або пари для роботи над завданнями. Це може бути робота в малих групах, що сприяє розвитку комунікативних навичок і співпраці.

б) Визначення правил взаємодії. Необхідно ознайомити учнів з основними правилами групової роботи, щоб забезпечити конструктивну взаємодію та ефективне обговорення.

III. Використання інтерактивних методів

а) Метод проектів. Можна запропонувати учням реалізувати проекти на географічну тематику. Наприклад, дослідження екологічних проблем певного регіону та підготовка звітів або презентацій.

б) Групові дискусії. Наприклад, обговорення актуальних географічних питань, таких як зміна клімату або глобалізація. В ході дискусій слід інформувати учнів про різні точки зору та заохочувати їх висловлювати власні думки.

в) Можна встановити ситуації, в яких учні можуть виконувати різні ролі (наприклад, представники держав на міжнародній конференції). Це дозволяє їм краще зрозуміти складні географічні проблеми.

г) Кейсові дослідження. Учні аналізують конкретні ситуації або події, пов'язані з географічною тематикою (наприклад, стихійні лиха, проблеми урбанізації).

д) Ігрові технології. Використання вікторин, квестів або інших ігрових елементів на уроках, щоб підвищити мотивацію учнів і зробити навчання більш захопливим.

IV. Підведення підсумків та рефлексія

а) Обговорення результатів. Наприкінці уроку проводяться обговорення результатів діяльності учнів. Кожна група поділиться своїми висновками і може задати питання іншим.

б) Рефлексія. Учням пропонується обдумати, що вони навчилися під час заняття, які труднощі виникли, і як вони їх подолали. Це може бути в формі письмового анкетування або усного обговорення.

V. Оцінювання

а) Формування оцінювання. Визначення критеріїв оцінювання, які можуть включати як групову, так і індивідуальну діяльність. Варто надати зворотний зв'язок, щоб учні знали, на чому їм варто зосередитися в подальшому [28, 34, 50, 54].

Серед основних методів інтерактивного навчання можна виділити наступні (рис 2.2.3):

А) Групова робота – формування груп дозволяє учням співпрацювати, обмінюватися думками, працювати над проектами, що стосуються географії. Наприклад, група учнів може досліджувати питання змін клімату, використовуючи різноманітні джерела інформації, і підготовка презентації своїх знахідок.

Б) Дискусії та дебати – організація дискусійних сесій на уроках географії може бути надзвичайно корисною. Вчитель може запропонувати тему, що викликає різні думки, наприклад, «Екологічні проблеми та їх вирішення». Учні можуть обирати позиції та аргументувати свою точку зору, що розвиває їх аналітичні здібності та вміння спілкуватися.

В) Використання кейс-методів – кейс-методи дозволяють учням застосовувати знання на практиці, розглядаючи реальні ситуації. Наприклад, учні можуть аналізувати випадок природної катастрофи, обговорювати її причини та наслідки, а також пропонувати рішення, що можуть запобігти подібним ситуаціям у майбутньому [8, 11, 35].

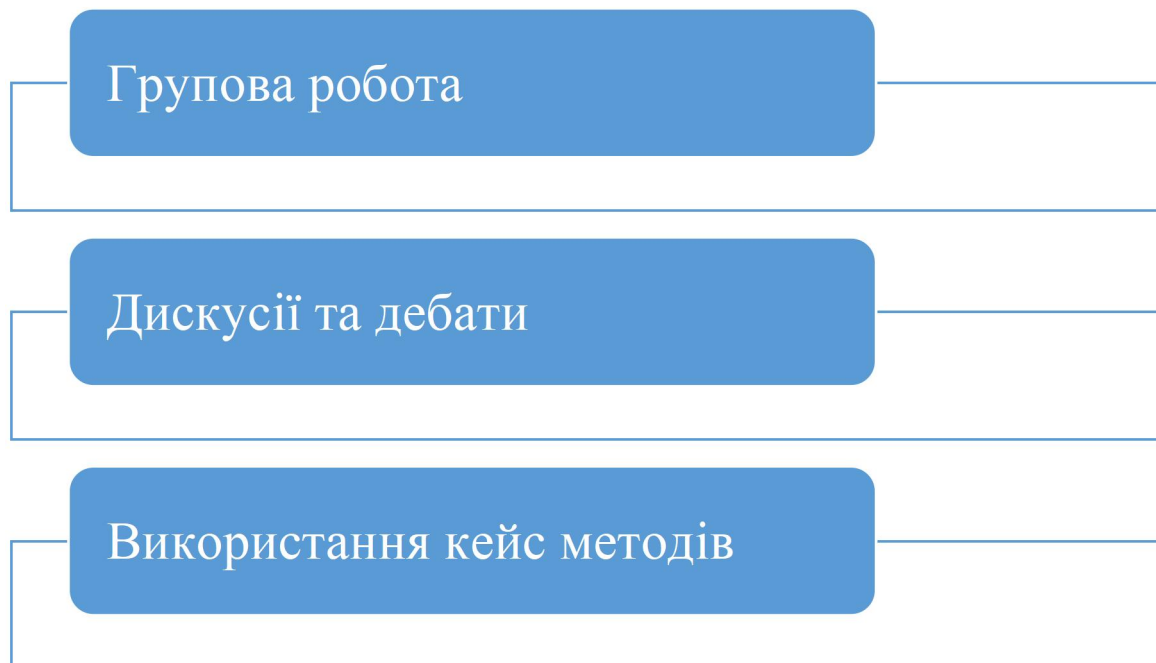

Рис. 2.2.3. Основні методи інтерактивного навчання [25]

Інтерактивні технології, такі як віртуальні карти, онлайн-симуляції, інтерактивні дошки та навчальні платформи, можуть значно збагачувати уроки географії. Наприклад, учні можуть використовувати Google Earth для дослідження географічних об'єктів, що підвищує їх інтерес до навчання і дозволяє візуалізувати матеріал.

Важливо впроваджувати системи оцінювання, які б відображали не лише знання учнів, а й їх участь у процесі навчання. Формувальні оцінювання через проекти, презентації та обговорення допомагають педагогу отримувати зворотний зв'язок і коригувати навчальний процес [3].

Підхід до застосування інтерактивних технік у процесі опанування географічних знань являє собою вагомий ресурс для збільшення залученості школярів та удосконалення їхніх здібностей. Завдяки впровадженню інтерактивних засобів, розробці проєктів, проведенню дискусій та елементів гейміфікації, заняття набувають жвавості й більшої продуктивності, стимулюючи ґрунтовне засвоєння матеріалу з географії та формування життєво важливих умінь для сучасності. Застосування таких активних методів у навчанні не лише робить освітній шлях більш захопливим, але й сприяє

належній підготовці учнів до тих реальних труднощів, на які вони можуть наразитися у повсякденності.

2.3. Характеристика інтерактивних форм навчання, доцільних для використання на уроках географії

Детальний опис конкретних інтерактивних форм (наприклад, «Мозковий штурм», «Ажурна пилка», «Карусель», рольові ігри, дебати, кейс-метод, проєктна діяльність, використання онлайн-інструментів).

Грунтовне застосування інтерактивних підходів на заняттях географії вигідно поєднується із залученням аудіовізуальних навчальних засобів. Аналіз експериментальної роботи засвідчує, що комплексне впровадження інтерактивних та аудіовізуальних інструментів на уроках географії може бути реалізоване у таких напрямках [19].

По-перше, це використання демонстраційного комплексу «Комп'ютер – відеоманітофон – проєкційний апарат» під час викладення нового матеріалу та закріплення вивченого, коли необхідно проілюструвати закони розвитку природи та соціуму на прикладах регіонального змісту. Важливо тут гармонійно поєднувати інтерактивний та аудіовізуальний способи подачі відомостей, уникаючи надмірного захоплення лише одним із них. Адже аудіовізуальні засоби здатні перевантажити учня потужним потоком односпрямованої інформації, яку складно досягнути за обмежений час уроку, особливо при одноразовому перегляді. Водночас, вони дають змогу наочно представити яскраві географічні об'єкти та явища, використовуючи при цьому доволі бюджетні носії даних. Інтерактивні інструменти ж дозволяють учителю та учням контролювати потік інформації, акцентуючи увагу на найбільш інтригуючих чи складних аспектах досліджуваного матеріалу.

Друге, значний потенціал приховано у впровадженні навчальних геоінформаційних систем (ГІС), адже, маючи сучасну технічну основу, вони спроможні забезпечити збір, упорядкування, зберігання, опрацювання, оцінку, візуалізацію та розповсюдження даних. Особливо ефективним виглядає використання таких навчальних ГІС для зіставлення різних тематичних карт,

що ілюструють ту саму територію – чи то масштабна континентна ділянка, чи невеличка місцевість. Такий підхід суттєво підвищує зацікавленість та захоплюючим робить процес засвоєння знань про взаємозв'язки.

По-третє, створення згаданих навчальних ГІС цілком може відбуватися за активної участі учнів у процесі вивчення їхнього довкілля на терені навчального географічного полігону. Найпліднішою формою роботи на полігоні вважається шкільний географічний практикум – це сукупність взаємопов'язаних завдань, що виконуються на місцевості і об'єднані спільною кінцевою метою. Як правило, у середній школі ці практикуми спрямовуються на комплексне дослідження оточуючих природних комплексів та аналіз їхньої взаємодії з людською діяльністю. Тематичні відомості, які методично збираються під час шкільних практикумів, можуть бути піддані комп'ютерній обробці, структуруванню та узагальненню в межах навчальної ГІС. Працюючи з навчальною ГІС, учні самостійно опановують нові знання, паралельно здобуваючи навички у новітніх методах навчання. ГІС значно полегшує опрацювання зібраної інформації та сприяє сприйняттю досліджуваних природних об'єктів як цілісних систем, які неоднозначно реагують на антропогенний вплив [29].

"Мозковий штурм" є дієвим методом спільного обговорення проблем чи завдань, пошук рішень для яких стимулює учасників до прояву вигадки та творчого підходу. Він передбачає вільне висловлювання думок усіма присутніми, що сприяє генерації великої кількості ідей та варіантів розв'язання. Вчитель на занятті оголошує тему для «штурму», наприклад: «Що вам відомо про водні артерії України?». При цьому «мозковий штурм» організовується з дотриманням таких критеріїв:

1. Усі учасники «штурму» пропонують варіанти щодо географічних найменувань (ідеї можуть бути різноманітними, навіть вигаданими).

2. Один із учнів («секретар») занотовує на дошці усі висловлені думки. Коли колектив вважає, що запропоновано достатньо ідей, переходять до наступного етапу.

3. Ідеї групуються, проходять спільний аналіз та розвиваються групою.

4. Вибираються найбільш вдалі рішення. На дошці фіксуються назви річок України:

– Яка річка є найбільшою за своїми розмірами?

– Яка річка протікає через наше місто?

– До якої більшої водної системи впадає та чи інша річка?

– В яке море несуть свої води ці річки?

– Як правильно записувати ці географічні назви?

Правила, яких слід дотримуватися під час «мозкового штурму»:

1. Слід прагнути висунути якомога більшу кількість пропозицій.

2. Активно залучати увагу: не слід відкидати жодну ідею лише з тієї причини, що вона суперечить загальноприйнятим поглядам.

3. Дозволено продовжувати та розвивати думки, висловлені іншими учасниками.

4. Заборонено критикувати висловлювання колег та давати оцінку поданим ідеям.

Наприклад, під час проведення заняття у 6-му класі на тему «Основні рельєфні форми Землі. Гори» для мозкового штурму можна використати запитання: «Як, на вашу думку, формуються гори?» Серед відібраних ідей аналізуються ті, що найбільш наближені до наукової істини, і формується колективний висновок [26].

«Коло ідей» – учні, розташувавшись колом, мають можливість озвучити та аргументувати свою точку зору. Наприклад, при вивченні теми «Господарство України» у 9-му класі учні презентують свою позицію щодо того, які сектори економіки потребують пріоритетного розвитку у державі. Обов'язковою умовою є обґрунтування власної думки.

«Мікрофон» - учні по черзі імітують «мовлення» у мікрофон. Інші учні не мають права перебивати чи вигукувати з місця; право висловлюватися належить лише тому, хто володіє символічним мікрофоном[7].

Наприклад, при вивченні теми «Країни Європи» у 10 класі може бути запропонована така навчальна ситуація: Уявіть, що ваші знайомі придбали туристичний пакет до однієї з європейських країн, скажімо, до Італії. Вони звертаються до вас як до знавця географії з проханням назвати географічні об'єкти, природні локації, міста та історичні пам'ятки, які їм варто відвідати у цій країні [14].

Робота у невеликих колективах. Більшість завдань вважається за доцільне виконувати у невеликих спільнотах або парами. Такий формат роботи є корисним для набуття вмінь ведення розмов. Значній кількості учнів простіше викласти свої думки в обмеженому колі, до того ж, цей спосіб економить час, бо відпадає необхідність індивідуально вислуховувати кожного у великому колективі. Робота малими групами дає змогу здобувачам освіти опанувати потрібні компетенції для взаємодії та спільної діяльності. Дискусії у малих осередках стимулюють роботу в команді, плекають толерантність та шанобливе ставлення до чужих поглядів.

Як приклад, коли вивчають металургію в дев'ятому класі, клас ділять на чотири менші групи: «історики», «економісти», «географи» та «екологи». Кожна мікрогрупа готує запитання для сусідньої групи згідно зі своєю спеціалізацією, а саме: 1) стосовно історії зародження цієї сфери; 2) щодо факторів, які сприяють розвитку галузі; 3) щодо закономірностей розміщення виробництв по територіях; 4) щодо екологічних аспектів, пов'язаних із цією сферою. Після опрацювання запитань відбувається обговорення матеріалу [9].

Прийом «Займи позицію» сприяє плідній розмові щодо спірних питань у класі. Цей прийом дає учням змогу висловитися й попрактикувати комунікативні навички. Застосовуючи його, можна обговорити доцільність розвитку атомної енергетики в Україні, коли розглядається тема «Електроенергетика».

Метод «Прес» є доречним, коли існують діаметрально протилежні погляди на певне питання, і треба чітко сформулювати та довести свою позицію стосовно дискутованого громадського чи економічного питання. Метод навчить

вас аргументовано, стисло та зрозуміло викладати власну думку з дискусійного моменту.

Прийом «Прес» має таку структурну послідовність та етапи:

1. Позиція: «Я вважаю, що...» (сформулюйте свою думку, поясніть головну суть свого бачення).
2. Аргументація: «...тому що...» (наведіть підставу для такої позиції).
3. Ілюстрація: «...наприклад...» (наведіть факти чи докази на підтримку своєї думки, щоб зробити позицію вагомішою).
4. Висновок: «Отже, на мою думку...» (підсумуйте свою позицію щодо необхідних кроків).

Розкриття різнотипних поглядів на певну проблему чи суперечливе питання забезпечується застосуванням методу дискусії. Для забезпечення відвертості розмови слід створити в класі середовище довіри та взаємоповаги, що стимулює мисленнєву активність усіх учнів та сприяє розвитку їхніх здібностей. З цією метою учні мають дотримуватися таких правил:

- Висловлюватися по черзі, не перебиваючи того, хто говорить.
- Піддавати критиці висловлену думку, а не того, хто її озвучив.
- Шанувати усі висловлені погляди.
- Утримуватися від сміху під час виступу іншого (за винятком випадків, коли це частина гумору).
- Не відходити від теми обговорення.
- Заохочувати інших долучатися до розмови.

Для дискусії пропонуються питання, які викликають суперечності. Наприклад, у дев'ятому класі під час вивчення хімічної промисловості обговорюють питання: «Чи вигідно Україні розвивати хімічну індустрію?» [6].

Для вдосконалення вмінь ведення розмов може бути використаний прийом «Акваріум», головна ідея якого полягає у поділі учнів на дві-три групи для виконання конкретного завдання. Гра розгортається наступним чином: одна з груп сідає у центрі класу, формуючи внутрішнє коло. Учасники цієї групи починають обговорювати запропоновану проблему, тоді як інші учні

спостерігають за процесом. На цю діяльність відводять 3–5 хвилин, після чого група повертається на свої місця, а вчитель пропонує класу відповісти на низку запитань: Чи згодні ви з думкою цієї групи? Наскільки вона була підкріплена аргументами? Який із наведених аргументів виявився найбільш значущим?

Після цього у «Акваріумі» місце займає наступний колектив та аналізує іншу ситуацію. Всі групи мають по черзі побувати у ролі тих, хто обговорює, а результати їхньої праці узагальнюються колективно.

Такий підхід можна застосувати, наприклад, при вивченні теми «Глобальні проблеми людства» у десятому класі. Для обговорення можуть бути запропоновані такі ситуації:

1. Питання світового устрою та миру у сучасному світі: причини виникнення військових протистоянь та шляхи їх вирішення.

2. Демографічний виклик людства: чи загрожує нам «вибух» чи, навпаки, «криза» населення?

3. Продовольче забезпечення у різних регіонах світу.

4. Глобалізація: що ми знаємо про цей процес.

5. Екологічні виклики – чи можливо їх реально вирішити?

Запитання для класу:

- Чи є висловлена думка доказовою?

- Чи згодні ви з позицією групи?

- Який аргумент був найбільш переконливим?

Урок-вікторина викликає у дітей значний інтерес. Під час проведення такого заняття використовуються запитання, підготовлені самими учнями у групах або запропоновані вчителем. Основною вимогою до запитань є їхня пізнавальна цінність.

Активізації розумової діяльності учнів сприяє самостійна робота з вивчення певних тем та формулювання запитань, відповіді на які не містяться безпосередньо у тексті, що змушує їх уважно читати матеріал та глибоко його осмислювати. Я урізноманітнюю цю діяльність, наприклад, виділяючи певні

ключові слова, що відображають головний зміст чи сутність явища чи процесу, а учням пропоную на основі цих слів скласти розповідь [15].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

3.1. Організація та проведення педагогічного експерименту

Під час проходження педагогічної практики в 21 школі м. Луцьк нами було проведено ряд уроків географії у чотирьох різних класах – 6а, 6б, 7б та 10а. У кожному з них під час уроку ми використовували інтерактивні методи викладання. Було розроблено урок для 10 класу на основі Модельної навчальної програми для закладів загальної середньої освіти авторства Гільберг Т. Г., Савчука І. В. та Совенка В. В [4].

Тема уроку: «Характеристика економіки та населення Сполучених Штатів Америки».

Клас: 10

Тип уроку: Урок засвоєння нових знань.

Мета уроку:

Навчальна: Сформувати в учнів систему знань про особливості економічного розвитку та демографічної ситуації США, визначити їхнє місце у світовій економіці та проаналізувати галузеву структуру господарства.

Розвивальна: Розвивати вміння аналізувати статистичні дані, працювати з тематичними картами, формувати навички критичного мислення та брати участь у груповій роботі (мозковий штурм).

Виховна: Виховувати повагу до різних культур, розуміння глобальних економічних процесів та свідоме ставлення до господарської діяльності.

Обладнання: Політична карта світу, економічна карта США, атласи, роздатковий матеріал (статистичні дані), мультимедійна презентація.

Хід уроку

Етап уроку: І. Організаційний момент

Зміст роботи: привітання, перевірка готовності учнів до уроку.

Час: 2 хв

Етап уроку: II. Актуалізація опорних знань та мотивація навчальної діяльності.

Зміст роботи: учитель оголошує тему та пропонує учням провести «Мозковий штурм».

Час: 10 хв

Етап уроку: III Засвоєння нових знань.

Зміст роботи: Обговорення та осмислення суспільно-економічного комплексу США.

Розділ 1: Населення

Завдання: «Які перші асоціації та ключові характеристики виникають, коли ми говоримо про НАСЕЛЕННЯ США?»

Очікувані відповіді учнів: Висока чисельність, імміграція, поліетнічний склад (різноманітність), високий рівень урбанізації, нерівномірне розміщення.

Учитель фіксує ідеї на дошці/слайді та підводить до вивчення детальної демографічної ситуації.

Дослідження населення та трудових ресурсів:

а) Чисельність і його динаміка. США займає третє місце у світі за кількістю населення. Його високий приріст відбувається за рахунок імміграції;

б) Расовий та етнічний склад: США називають «Країною іммігрантів». Основні групи населення: європейці (білі), афроамериканці, азіати, латиноамериканці (зростаюча частка);

с) Розміщення населення: Населення розміщене нерівномірно. Найбільш заселеними регіонами є Північний Схід та райони Великих озер. Урбанізація становить понад 80%. Найбільшими мегаполісами є :Босваш (Бостон-Вашингтон), Чипітс (Чикаго-Пітсбург), Сан-Сан (Сан-Франциско-Сан-Дієго).

Розділ 2: Економіка

Завдання: «США – світовий економічний лідер. Що, на вашу думку, є основою їхньої економічної могутності? Назвіть ключові галузі/фактори.»

Очікувані відповіді учнів: Високі технології, а саме ІТ сфера, сфера послуг, транснаціональні корпорації (ТНК), потужна армія, великий внутрішній ринок, розвинене сільське господарство, фінансові центри (Уолл-стріт).

Учитель систематизує ідеї та формулює проблемне питання уроку: «Як такий різноманітний людський капітал забезпечує високотехнологічний розвиток економіки США?»

Загальна характеристика економіки США:

- a) Лідер за ВВП (номінальним). Постіндустріальна структура економіки;
- b) Структура ВВП – переважання сфери послуг (понад 80%), промисловість (близько 18%), сільське господарство (менше 2%);
- c) Розвиток наукомістких виробництв, величезний науково-дослідний потенціал (Силіконова долина), діяльність ТНК;
- d) Характеристика третинного сектору (сфери послуг): фінанси, страхування, освіта, медицина, ІТ, туризм;
- e) Вторинний сектор (особливості основних видів промисловості (за ВВП)):
 - o Машинобудування - автомобілебудування (Детройт), авіакосмічне будування (Сіетл), виробництв чіпів та електроніки (Каліфорнія);
 - o Паливно-енергетичний комплекс – характеристика наявних паливно-енергетичних ресурсів та їх використання;
 - o Металургія та хімічна промисловість;
- f) Первинний сектор (Сільське господарство та видобування): С/Г високотоварне та механізоване. Виділення сільськогосподарських поясів (кукурудзяний, пшеничний, бавовняний).

Час: 20 хв.

Етап уроку: IV Закріплення вивченого матеріалу.

Зміст роботи: Аналіз та синтез інформації.

Робота з картою – визначити та показати на карті головні економічні центри та мегаполіси США;

Завдання – з'ясувати, якій із галузей (промисловість, послуги, с/г) належать наступні компанії та як вони впливають на світову економіку: Microsoft, Tesla, Boeing, Cargill.

Час: 8 хв

Етап уроку: V. Узагальнення та поглиблення.

Зміст уроку: Визначення домашнього завдання.

Домашнє завдання - опрацювати відповідний параграф підручника, скласти коротку доповідь (5-7 речень) про роль будь-якої американської транснаціональної корпорації (ТНК) у глобальній економіці (на вибір учня). Виконати тест за посиланням.

Час: 2 хв

Етап уроку: VI. Підсумок уроку.

Зміст уроку: Оцінювання та рефлексія.

Оцінювання роботи учнів, особливо активних учасників «Мозкового штурму». Обговорення емоцій. Короткий висновок учителя про роль США в сучасному світі.

Час: 3 хв [4]

До даного конспекту уроку мною було розроблено тест для перевірки засвоєних знань учнями.

1. Яке місце посідають США у світі за чисельністю населення?

А. Третє

Б. Друге

В. Перше

2. Який головний фактор забезпечує приріст населення США?

А. Висока народжуваність

Б. Державна політика заохочення

В. Низька смертність

3. Який мегаполіс на Північному Сході США простягається від Бостона до Вашингтона?

А. Сан-Сан

Б. Босваш

В. Чипітс

4. Який сектор економіки домінує у структурі ВВП США?

А. Державний сектор

Б. Третинний (сфера послуг)

В. Вторинний (промисловість)

5. Де розташований головний центр інновацій та високих технологій США, відомий як «Силіконова долина»?

А. Каліфорнія

Б. Нью-Йорк

В. Массачусетс

6. Яке місто є історичним центром автомобілебудування США?

А. Х'юстон

Б. Чикаго

В. Сіетл

7. Що таке «сільськогосподарські пояси» США?

А. Регіони з найвищою родючістю ґрунтів.

Б. Території, де вирощують лише один тип культури.

В. Зони з переважанням певного типу сільськогосподарської спеціалізації.

Г. Ділянки землі, що належать агрокорпораціям.

8. Яка з цих компаній є представником агробізнесу (первинного сектора)?

А. Boeing

Б. Cargill

В. Microsoft

Г. Tesla

9. Яка характеристика не притаманна економіці США?

А. Постіндустріальна структура ВВП.

Б. Переважання державного сектору над приватним.

В. Лідерство за номінальним ВВП.

10. Яка етнічна група населення США має найшвидші темпи зростання частки?

А. Азіати

Б. Латиноамериканці (іспаномовні)

В. Європейці (білі) [4]

Метод «Мозковий штурм» (або брейнстормінг) є надзвичайно ефективним інтерактивним інструментом, особливо на уроках географії. Його мета виходить за рамки простого збору ідей.

Основними цілями використання «Мозкового штурму» на уроках географії є:

- Актуалізація опорних знань (стартовий поштовх). Мозковий штурм дозволяє швидко згадати, систематизувати та активізувати знання учнів, отримані на попередніх уроках або з особистого досвіду. Наприклад, перед вивченням економіки США він допомагає згадати, що таке ВВП, ТНК, або які природні ресурси є в країні;

- Генерація ідей та гіпотез (креативність) – метод сприяє швидкому, вільному та некритичному висловленню максимальної кількості ідей. Це особливо корисно при обговоренні складних географічних проблем, наприклад, причини опустелювання великих рівнин США, наслідки глобального потепління для узбережжя США;

- Створення асоціативного ряду (мотивація) – Мозковий штурм допомагає учням знайти асоціації, пов'язані з новою темою (як це було у конспекті: США = імміграція = силіконова долина). Це робить нову тему ближчою та зрозумілішою;

- Розвиток критичного та дивергентного мислення – метод стимулює учнів мислити нешаблонно, оскільки заохочує будь-які, навіть найфантастичніші, ідеї без критики на початковому етапі;

- Залучення всіх учнів (інклюзивність) – на відміну від традиційного опитування, де відповідає один учень, «Мозковий штурм» створює атмосферу

співпраці, де кожен може внести свій внесок, незалежно від рівня підготовки чи знань;

- Визначення проблемного поля – на етапі формулювання теми або мети уроку, штурм допомагає спільно виявити питання, на які учні ще не знають відповіді, і таким чином сформулювати цілі для подальшого вивчення [45, 48, 53].

Головна мета «Мозкового штурму» на уроках географії – перетворити пасивне сприйняття навчального матеріалу на активний процес пошуку та спільного конструювання знань, використовуючи колективний досвід класу.

3.2. Аналіз результатів педагогічного експерименту

На початку вивчення теми «Держави Північної Америки» учням було анонсовано, що частина уроків буде проводитися у звичайному форматі, а частина буде включати використання інтерактивних методів.

Щоб порівняти результати роботи з учнями їм були запропоновані тести, результати яких представлені на рисунках 3.1, 3.2, 3.3 та 3.4.

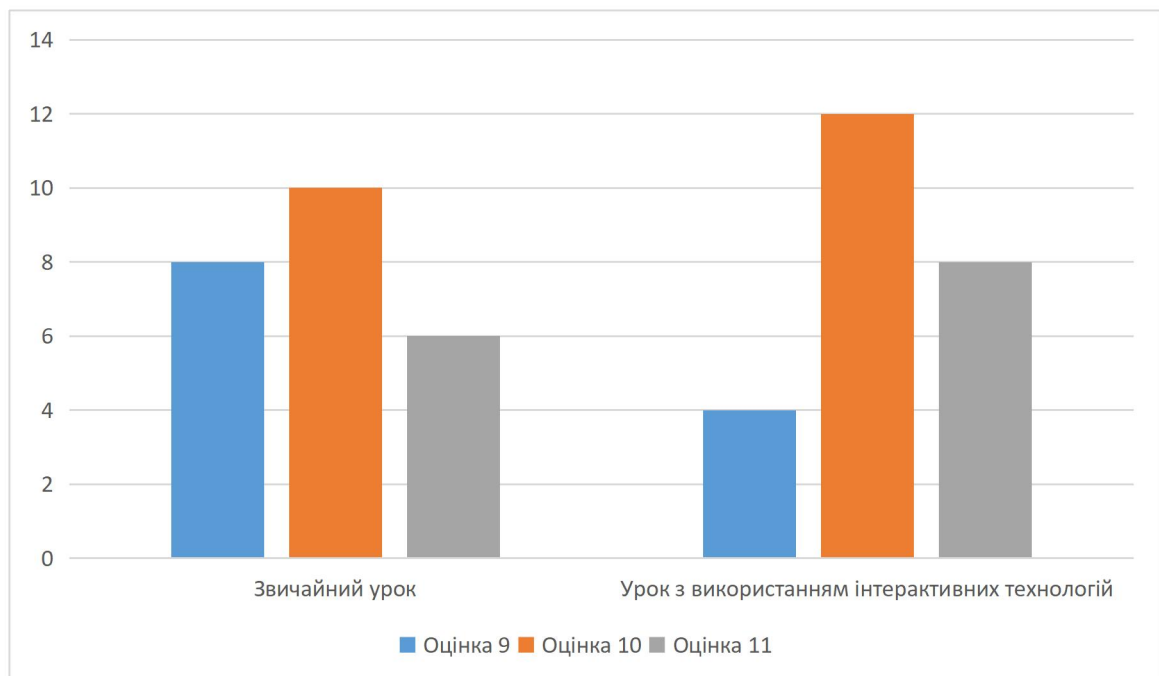

Рис. 3.1. Порівняння результатів оцінок учнів 10а класу

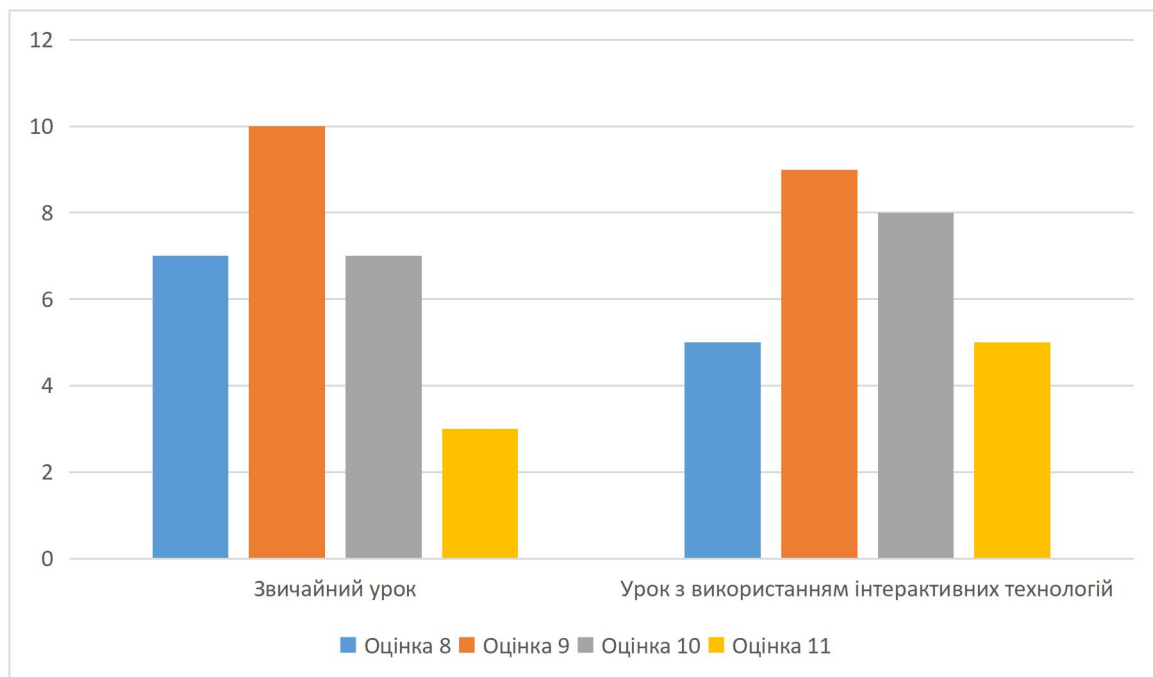

Рис. 3.2. Порівняння результатів оцінок учнів 7б класу

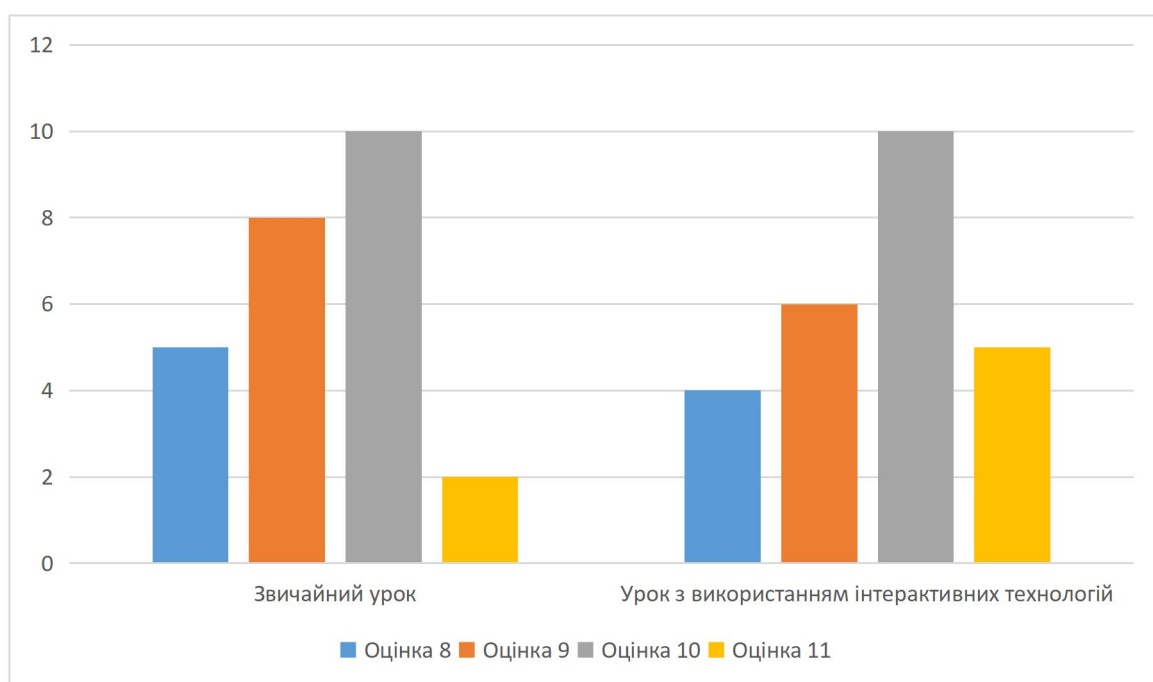

Рис. 3.3. Порівняння результатів оцінок учнів 6б класу

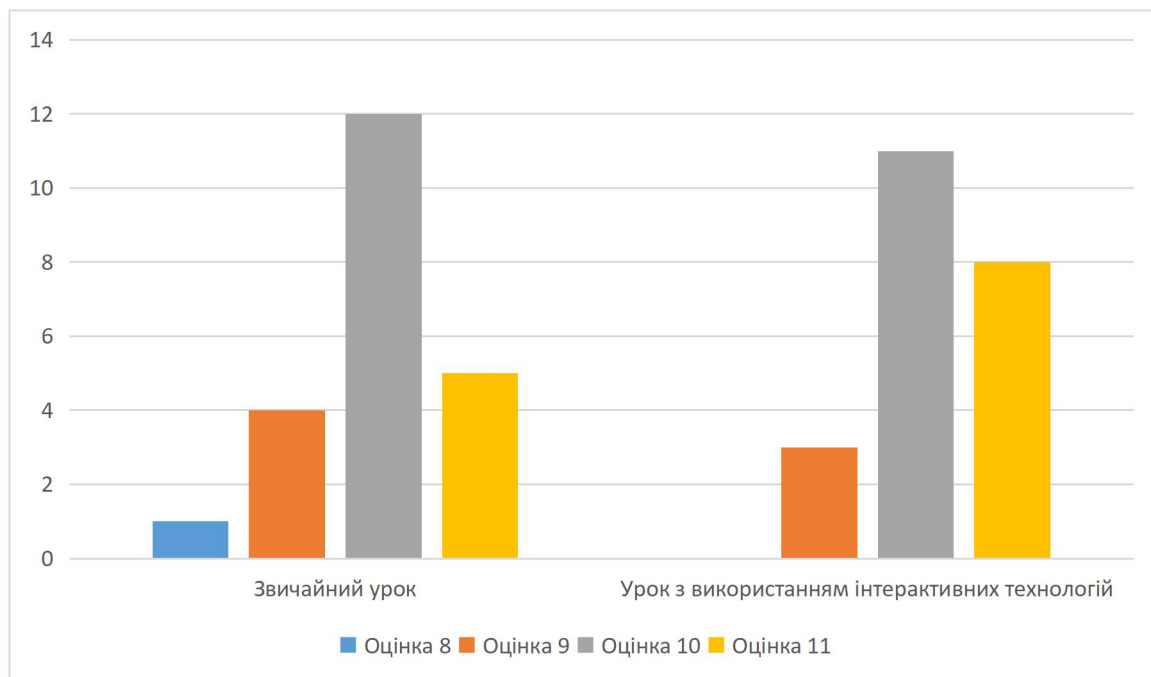

Рис. 3.2. Порівняння результатів оцінок учнів 6а класу

Як видно з рисунків якість оцінок учнів після використання інтерактивних методів на уроках значно покращилася – зменшилася кількість вісімок, дев'яток та зросла кількість десятків і одинадцятків.

З метою більшого уточнення ефективності інтерактивних методів навчання на уроках географії було проведено опитування учнів у вигляді рефлексії для глибшого розуміння їх особистого ставлення до таких методів на уроці. Результати опитування представлені від учнів 10а, оскільки їх свідомість є найбільш сформованою в порівнянні з іншими учнями 7 та 6 класів та як наслідок є найоб'єктивнішою.

Опитування були розроблені за трьома групами:

- Загальне ставлення та зацікавленість додаток А.;
- Ефективність навчання та розуміння додаток Б.;
- Розвиток навичок табл. Додаток В.

Отримані в результаті опитуванні дані були проаналізовані та представлені графічно у вигляді діаграм відображених на рисунках 3.2.1., 3.2.2. та 3.2.3.

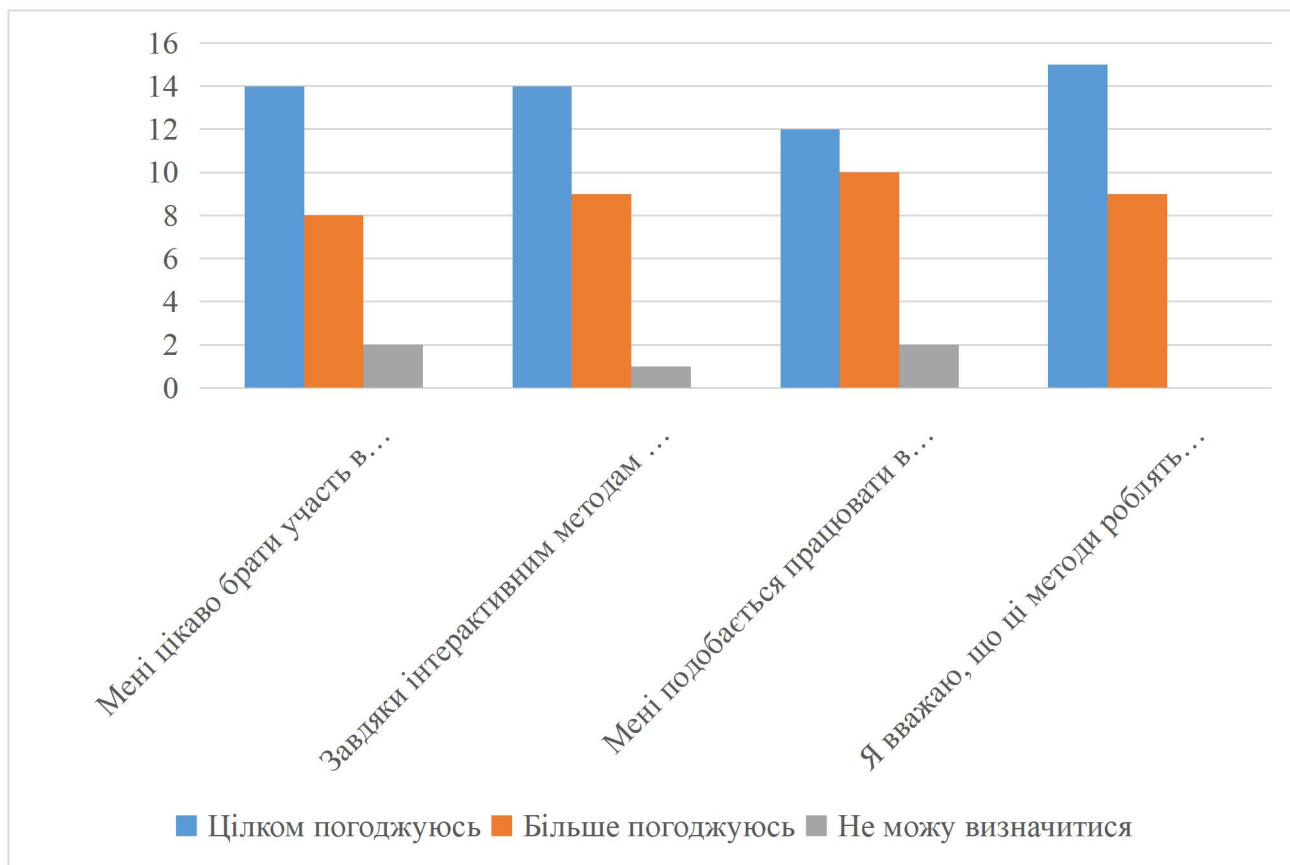

Рис. 3.2.1. Результати опитувань учнів 10а по категорії «Загальне ставлення та зацікавленість»

Опитування були розроблені з метою максимально розкрити питання ефективності застосування інтерактивних технологій в ході навчального процесу шляхом отримання зворотнього зв'язку у вигляді тестової рефлексії від учнів, що є одним із найефективніших видів оцінки педагогічних експериментів вчителя.

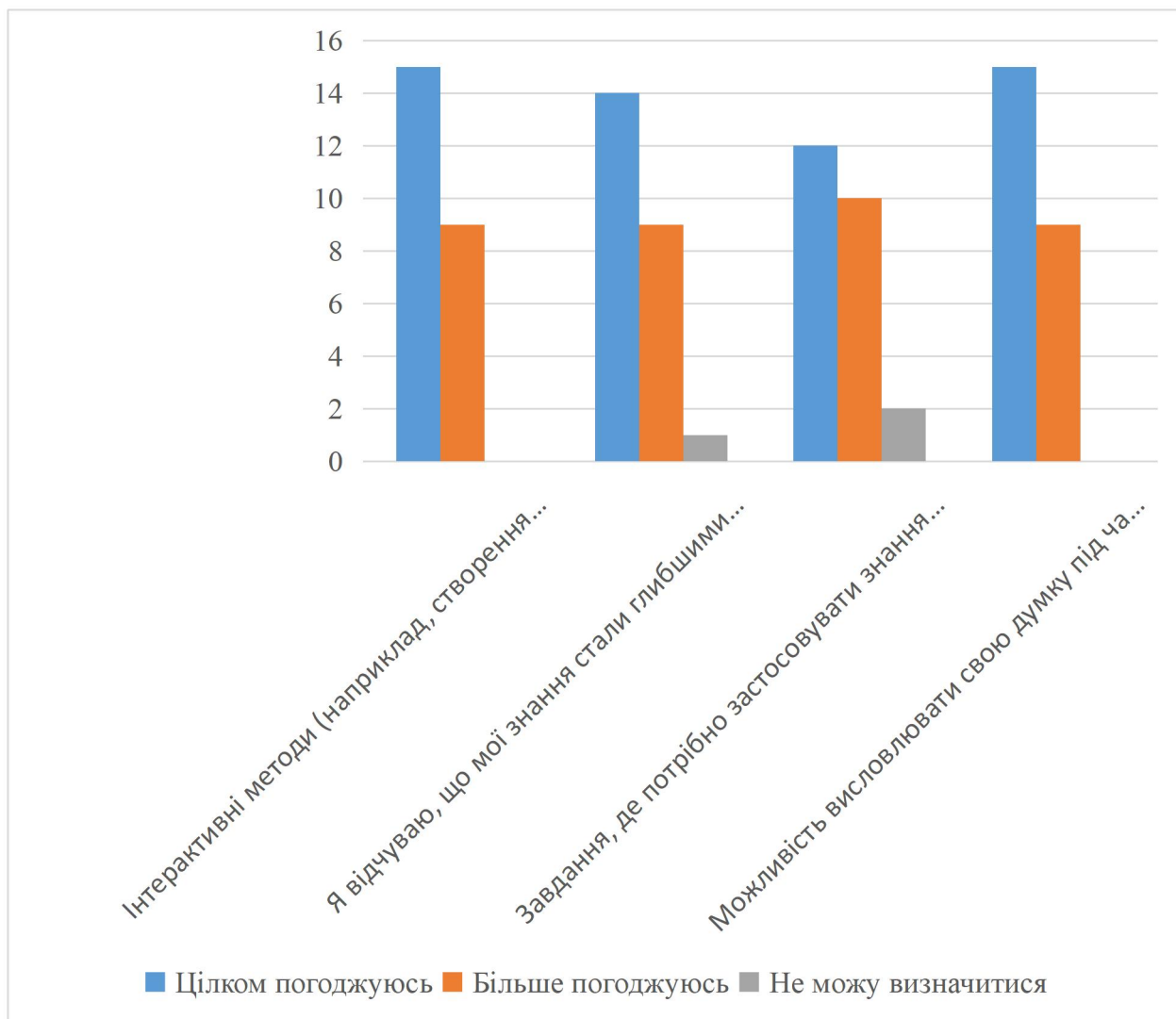

Рис. 3.2.2. Результати опитувань учнів 10а по категорії «Ефективність навчання та розуміння»

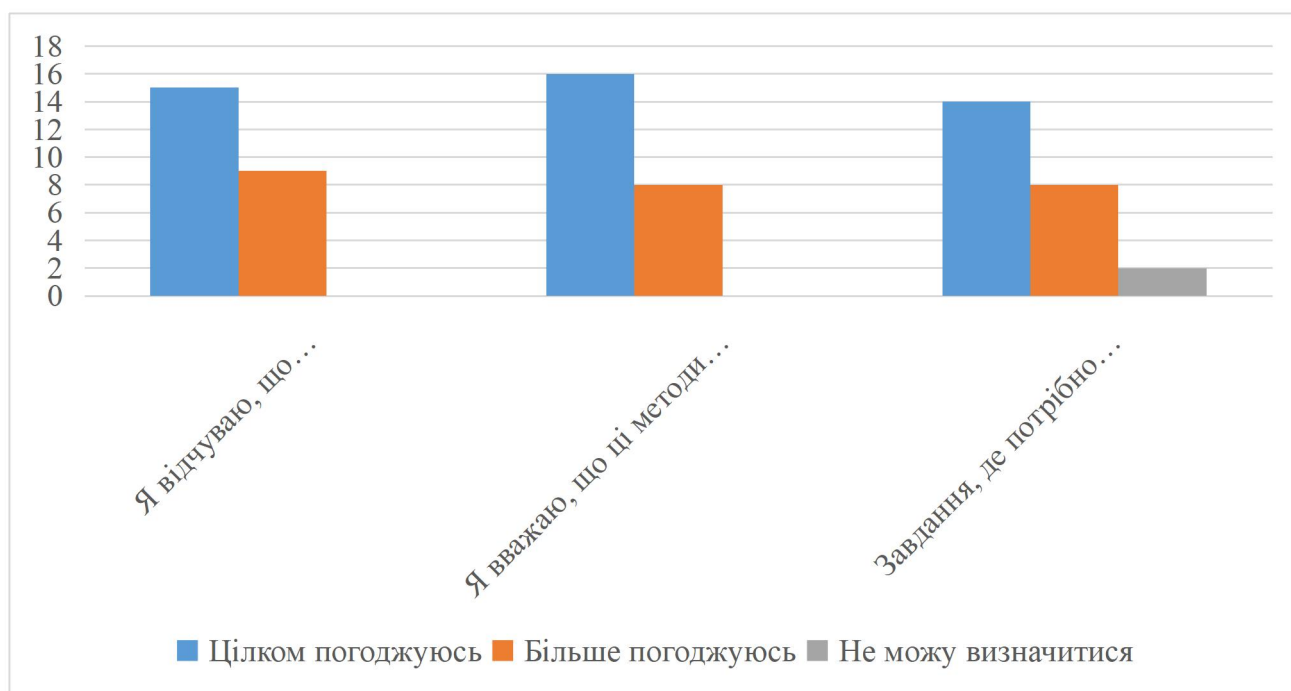

Рис. 3.2.3. Результати опитувань учнів 10а по категорії «Розвиток навичок»

Аналізуючи діаграми представлені на рисунках 3.2.1, 3.2.2 та 3.2.3 можна зробити один спільний узагальнюючий висновок – учні позитивно оцінюють використання на уроках інтерактивних методів навчання, адже їм це цікаво та вони усвідомлюють покращення власної успішності завдяки цьому.

За усіма категоріями та твердженнями найбільше учнів відповіло «цілком погоджуюсь» та «погоджуюсь», що говорить про усвідомлення ними ролі інтерактивних методів та розуміння їх ролі у навчальному процесі та те наскільки вони покращують процес вивчення географії. Лише кілька оцінок належать до категорії «не можу визначитися», що свідчить про малу сформованість ставлення і свідомості стосовно використання інтерактивних методів на уроках. Після чого було проведено обговорення персонально з тими хто обирав відповідь «не можу визначитися» і було встановлено, що ті учні не розрізняли інтерактивні методи та класичні методи викладання, через що і обрали невпевнену відповідь у тестах [4].

Отож, як видно з експерименту, що проводився з учнями, використання інтерактивних технологій на уроках дає значний поштовх для розвитку пізнавальної активної дітей та розкриває в них бажання до самореалізації через усвідомлення свого місця в соціумі класу і власної значимості.

3.3. Обґрунтування ефективності використання інтерактивних форм навчання як засобу активізації пізнавальної діяльності

Інтерактивне навчання стало важливим аспектом сучасної освіти, яке не лише змінює традиційні методи викладання, але й суттєво впливає на формування ключових компетентностей учнів. У світі, що стрімко змінюється, розвиваються нові вимоги до освітніх систем, а інтерактивні методи навчання дозволяють ефективно задовольнити ці потреби. Тому вважаю доцільним розглянути значення інтерактивного навчання для формування ключових компетентностей учнів.

Варто відзначити, що інтерактивне навчання стимулює пізнавальну активність учнів, адже орієнтується на активну їх участь у процесі навчання. Це

стимулює їх пізнавальну активність, що є необхідною складовою формування компетентностей, таких як критичне мислення, аналіз та синтез інформації. Взаємодія між учнями та вчителями, а також між самими учнями під час групових дискусій, ігор та творчих завдань розвиває їх здатність до самостійного прийняття рішень [10].

Одною з головних спроможностей є вміння плідно балакати. Інтерактивні способи навчання, як-от дебати, проекти, рольові ігри, уможливають розвиток комунікативних умінь учнів. Вони опановують висловлювати свої думки, доводити позиції, слухати й брати до уваги погляди інших, що є суттєвим у соціальному середовищі.

Можливість працювати в групах є ще одним значущим аспектом інтерактивного навчання. Учні вчаться співпрацювати, ділитися обов'язками, проявляти лідерські якості та розуміти важливість командної роботи. Це особливо важливо у сучасному світі, де більшість завдань вимагають колективних зусиль та взаємодії.

Інтерактивне навчання дозволяє учням проявляти свою креативність і винахідливість. Через творчі проекти, ігри та інші активні методи навчання учні мають можливість генерувати нові ідеї, досліджувати матеріал з різних куточків, що сприяє розвитку інноваційних навичок. Це є важливим для їх майбутньої кар'єри в умовах швидкозмінюваного світу [30]

Сучасний світ вимагає від людей швидкої адаптації до змін. Інтерактивні методи навчання формують у учнів гнучкість мислення, здатність до швидкої реакції та знаходження рішень у різних ситуаціях. Це дозволяє їм бути готовими до нових викликів, що виникають у житті.

Інтерактивне навчання також суттєво підвищує мотивацію учнів. Коли навчальний процес стає цікавим, активним і залучає учнів, вони стають більш зацікавленими у навчанні. Це сприяє кращому засвоєнню знань і формуванню позитивного ставлення до освіти.

Використання інтерактивних методів навчання має ряд ключових переваг для педагогів. Аналіз ефективності використання інтерактивних методів навчання полягає у кількох ключових аспектах:

- зростання залучення учнів та їх мотивації; учні не лише слухають, а й взаємодіють між собою (виконують спільні завдання, обговорюють, дискутують), що робить процес навчання значно цікавішим і підвищує внутрішню мотивацію учнів до навчання;
- ігрові елементи змагання чи співпраці стимулюють учнівський інтерес до навчання;
- активна участь усіх учасників навчального процесу, необхідність застосовувати знання на практиці (наприклад, у рольових іграх, проєктах, вирішенні проблемних ситуацій) сприяє кращому розумінню і довготривалому запам'ятовуванню інформації;
- засвоєння матеріалу покращується внаслідок залучення різних каналів сприйняття (візуального, аудіального, кінестетичного) [20].

Використання вчителями інтерактивних методів навчання сприяє розвитку критичного мислення та навичок вирішення проблем, адже інтерактивні форми проведення заняття часто вимагають аналізу інформації, оцінки різних точок зору, прийняття рішення з аргументуванням своєї позиції. Все це стимулює розвиток нестандартного мислення і творчого підходу.

Робота учнів з використанням інтерактивних методів навчання впливає на формування в них комунікативних навичок та навичок співпраці. Тобто розвиває необхідні SOFT-skills, адже робота в групах або парах у форматі дискусії, мозкового штурму, командних проєктів розвиває вміння спілкування, висловлювання власної думки, вміння слухати інших, домовлятися та працювати в команді. Дані навички є ключовими для успіху в сучасному світі.

У ході інтерактивної взаємодії учні одразу бачать та можуть проаналізувати результати своїх дій (успіх чи помилку), здатні коригувати свою діяльність та отримувати підтримку від викладача чи однолітків.

За даними досліджень, люди запам'ятовують лише близько 26% інформації, яку *слухають*, але до 70% того, що *обговорюють*. Інтерактивне навчання якраз максимально задіює обговорення та практику.

Впровадження інтерактивних технологій покращує умови навчання. По-перше йдеться про навчання, яке являє собою систему правил та взаємозв'язку між учнями та вчителями. Стосунки між ними є формою взаємодії для вирішення певних питань. Коли стосунки переходять на довірливий рівень, то це позитивно впливає на освітній процес, а отже і успішному вирішенню усіх поставлених задач. По-друге, в інтерактивних методах навчання закладена послідовність діяльностей учня та вчителя в процесі. Це освоєння щойно набутого досвіду та його розуміння. По-третє, це описує використання інтерактивних методів у мікрогрупах. Можна сказати, що основною метою впровадження інтерактивних технологій є всебічний розвиток потенціалів та творчих навиків учнів [7].

Отже, інтерактивне навчання має велике значення для формування ключових компетентностей учнів. Воно сприяє розвитку пізнавальної активності, комунікативних навичок, уміння працювати в колективі, творчості та інноваційності, адаптації до змін і підвищення мотивації до навчання. Впровадження інтерактивних методів у навчальний процес відкриває нові горизонти для покращення якості освіти, готуючи учнів до викликів сучасного світу. Успішна реалізація інтерактивного навчання може суттєво підвищити ефективність освітньої системи та сприяти формуванню свідомих, активних і успішних громадян.

ВИСНОВКИ

У курсовій роботі здійснено теоретико-експериментальне дослідження проблеми активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках географії засобами інтерактивних форм навчання. На основі аналізу наукової літератури та проведеного педагогічного експерименту зроблено висновки наведені нижче.

1. Встановлено, що пізнавальна діяльність є однією з провідних форм діяльності школярів, яка спрямована на свідоме засвоєння знань, формування вмінь та навичок, а також розвиток творчих здібностей. Вона не обмежується лише пасивним сприйняттям інформації, а передбачає активну розумову працю, аналіз, синтез та узагальнення матеріалу. Під активізацією пізнавальної діяльності ми розуміємо цілеспрямований педагогічний вплив, який спонукає учнів до енергійного, вмотивованого та самостійного навчання. Це процес переходу учня з позиції пасивного спостерігача в позицію активного суб'єкта освітнього процесу.

2. Розгляд психолого-педагогічних джерел дав змогу розкрити сутність інтерактивних методів опанування знань. Визначено, що інтерактивне навчання є особливою формою упорядкування пізнавальної активності, яка має на меті формування сприятливих обставин навчання, де кожне дитя відчуває свою вдачу та інтелектуальну здатність. Суть взаємодії полягає у тому, що освітній процес відбувається за наявності сталої, енергійної взаємодії усіх учнів. Це спільне навчання, взаємодопомога (загальне, гурткове, навчання у партнерстві), де і учень, і наставник є рівноправними, рівноцінними учасниками навчання.

Упорядкування інтерактивних технік, досліджене у праці, містить: спільне навчання (робота у парах, змінні трійки, «Двоє – четверо – загал»; загально-гурткове навчання («Мікрофон», «Неповні фрази», «Мозковий штурм»); моделювання ситуацій (сценарні ігри, симуляції); опрацювання спірних питань (спосіб ПРЕС, диспути).

Визначено специфіку використання інтерактивних форм на уроках географії. Географія як навчальний предмет має потужний інтегративний потенціал, поєднуючи природничі та суспільні знання. Це створює унікальне

підґрунтя для використання інтерактиву. Особливістю є необхідність роботи з картами, статистичними даними та моделювання природних процесів. Інтерактивні методи на уроках географії дозволяють візуалізувати складні процеси (наприклад, рух літосферних плит через моделювання), розвивати просторове мислення та формувати екологічну свідомість через рольові ігри та дискусії.

3. Констатовано, що попри широку популяризацію ідей Нової української школи (НУШ), на практиці вчителі географії часто стикаються з труднощами. Серед основних проблем: брак навчального часу, недостатнє матеріально-технічне забезпечення, складність в оцінюванні індивідуального внеску учня під час групової роботи та психологічна неготовність частини педагогів відійти від традиційної авторитарної моделі викладання. Часто використання інтерактивних методів носить епізодичний, а не системний характер.

4. Розроблено та обґрунтовано модель використання інтерактивних форм навчання, яка базується на поетапній організації уроку:

1. етап мотивації: використання методів, що збуджують інтерес (проблемні питання, «відстрочена загадка»);

2. етап оголошення теми та очікуваних результатів: залучення учнів до цілепокладання;

3. етап надання необхідної інформації: міні-лекції, робота з джерелами;

4. інтерактивна вправа (центральна частина): практичне застосування знань у групах або парах;

5. рефлексія: усвідомлення отриманих результатів та аналіз власної діяльності;

В ході дослідження схарактеризовано найбільш доцільні інтерактивні форми для уроків географії:

- метод проектів дозволяє учням досліджувати реальні географічні проблеми свого регіону (екологічні, демографічні).

- картографічні ігри сприяють кращому запам'ятовуванню номенклатури без механічного зазубрювання.

- метод «Кейс-стаді» аналіз конкретних географічних ситуацій (наприклад, причини повеней у певній місцевості та шляхи їх запобігання).
- дискусії та дебати ефективні при вивченні економічної та соціальної географії (теми глобалізації, енергетичної кризи тощо).

5. На етапі організації експерименту було сформовано контрольну та експериментальну групи. В контрольній групі навчання проводилося за традиційною методикою, а в експериментальній — систематично впроваджувалися розроблені нами інтерактивні комплекси (уроки-подорожі, ділові ігри, метод "Ажурна пилка" при вивченні нових тем). Діагностика на початку експерименту показала, що рівень пізнавальної активності та інтересу до географії в обох групах був приблизно однаковим і переважно середнім або низьким. Багато учнів сприймали географію як предмет, що вимагає лише запам'ятовування фактів.

Аналіз результатів педагогічного експерименту після проведення формувального етапу засвідчив суттєві позитивні зрушення в експериментальній групі порівняно з контрольною. Зокрема:

- підвищилася якість знань: учні експериментальної групи краще засвоїли теоретичний матеріал та географічну номенклатуру. Середній бал зріс на 1-2 бала;
- зросла пізнавальна активність – кількість учнів, які добровільно беруть участь в обговоренні, ставлять додаткові запитання та готують творчі завдання;
- розвиток комунікативних навичок: спостереження показало, що учні навчилися краще аргументувати свою думку, слухати інших та працювати в команді, що є критично важливим для сучасної людини.

6. Обґрунтування ефективності використання інтерактивних форм навчання дозволяє стверджувати, що вони є потужним інструментом активізації пізнавальної діяльності. Ефективність забезпечується через:

1. психологічний комфорт: зняття страху перед помилкою, оскільки в інтерактиві важливий процес пошуку істини, а не лише правильна відповідь.

2. високу залученість: методи побудовані так, що "відсидітися" неможливо; кожен учень має свою роль і зону відповідальності.

3. практичну спрямованість: знання, здобуті в ході гри чи проекту, сприймаються як потрібні для життя, а не абстрактні.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що мета курсової роботи досягнута, а завдання виконані. Дослідження підтвердило гіпотезу про те, що систематичне та методично виважене використання інтерактивних форм навчання на уроках географії сприяє значному підвищенню рівня пізнавальної активності учнів, покращенню якості знань та формуванню ключових компетентностей. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у розробці методичних рекомендацій щодо використання цифрових інтерактивних інструментів та онлайн-платформ у викладанні географії в умовах дистанційного та змішаного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Биков В. Ю. Методичні системи сучасних інформаційно-освітніх технологій // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Харків : НТУ «ХПІ», 2002. Вип. 3. С. 73–82.;
2. Бистрова Ю.В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. Право та інноваційне суспільство. К. : 2015. С. 27-33.;
3. Білан Н. В. Застосування ігрових технологій (гейміфікації) для підвищення мотивації учнів до вивчення географії // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. 2021. Вип. 2 (110). С. 201–205.;
4. Гільберг Т. Г., Савчук І. Г. Методика навчання географії у 6–12 класах. Харків : Основа, 2017. 224 с.;
5. Гончар Н. Формування готовності майбутніх вихователів до підготовки дітей до школи шляхом використання інтерактивних технологій // Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. Миколаїв : 2016. Вип. 2. С. 45–48.;
6. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. 2ге вид. доп. К. : Академвидав, 2012. 352 с.;
7. Іваненко Т. С. Критерії оцінювання ефективності впровадження інтерактивних технологій у навчанні географії // Дидактика та методика. 2019. № 2. С. 40–45.;
8. Інтерактивні методи навчання : досвід впровадження / за ред. В. Д. Шарка. Херсон : ОлдіПлюс, 2000. 210 с.;
9. Клименко Л. В. Інтерактивні методи навчання як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках географії // Педагогічні науки. 2021. Вип. 4 (101). С. 150–154.;
10. Коваленко Г. С. Застосування технологій веб-квестів на уроках географії // Географія та економіка в сучасній школі. 2019. № 5. С. 22–26.;

11. Ковальчук І. Ю. Роль інтерактивних методів у формуванні STEM-компетентностей на уроках природничої галузі // Вісник університету імені Бориса Грінченка. 2022. № 1 (22). С. 60–65.;
12. Комар О. Інтеракція як основа освітнього співробітництва на уроках у початковій школі // Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. Умань : 2019. Вип. 1. С. 64–70.;
13. Криловець М. Г., Ісаєва Г. М., Кравчук О. П. Інтерактивне навчання географії, 7 клас. К. : Інститут педагогіки НАПН України, 2014. 275 с.;
14. Кушнір Н. А. Використання хмарних технологій та сервісів Google для організації інтерактивної навчальної діяльності // Педагогічні інновації. 2018. Вип. 4 (62). С. 102–108.;
15. Мельник І. В. Перспективи застосування VR/AR-технологій для візуалізації географічних об'єктів та процесів // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2021. Вип. 81. С. 120–126.;
16. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. 5-те вид., допов. і переробл. Київ : ФОП Мойсеюк В. Ю., 2007. 656 с.;
17. Мороз О. І. Географічна освіта в умовах інформатизації суспільства. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 320 с.;
18. Олійник Я. Б., Казимирова Г. В. Сучасні ГІС-технології у системі шкільної географічної освіти // Географія та туризм. 2018. Вип. 46. С. 13–21.;
19. Остапчук Л. А. Використання геоінформаційних систем (ГІС) у шкільному курсі географії // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Географія. 2020. № 1. С. 140–145.;
20. Петренко О. І. Технологія «Змішане навчання» (Blended Learning) у викладанні шкільної географії // Інформаційні технології в освіті. 2022. № 1. С. 45–52.;
21. Пехота О. М., Кіктенко А. З. Освітні технології : навч.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2001. 256 с.;

22. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ : 2017. 141 с.;
23. Пометун О. І. Освітня політика та європейські стандарти професійної підготовки вчителя : монографія та ін. Київ : 2019. 300 с.;
24. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : метод. посіб. Київ : А.Н.Н., 2002. 192 с.;
25. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Інтерактивні технології навчання: Київ : А.С.К., 2002. 192 с.;
26. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання : теорія, практика, досвід: метод. посіб.. К.: А.Н.Н., 2002. 141 с.;
27. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання. Відкритий урок. К. : 2003. № 3–4. С. 19–31.;
28. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / за ред. О. І. Пометун. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.;
29. Пометун О. І., Побірченко Н. С., Коберник Г. І. та ін. Інтерактивні технології: теорія та методика : метод. посіб. для викладачів ПТУ, коледжів та всіх тих, хто цікавиться застосуванням інтерактивних технологій у навчальному процесі задля його вдосконалення. Умань : 2008. 94 с.;
30. Савченко Л. П. Організація міжпредметних проєктів з географії із залученням цифрових технологій // Сучасні тенденції педагогіки та психології. 2020. № 6. С. 156–161.;
31. Сидоренко Т. О. Типові та нетипові форми організації навчання. Управління школою. К. : 2004. № 6. С. 6–8.;
32. Сиротенко Г. О. Шляхи оновлення освіти : наук.-метод. аспект. Харків : 2003. С. 18-20.;
33. Скрипник М. І. Інтерактивні технології в післядипломному навчанні : довідник. – Київ : ДВНЗ «Ун-т менеджм. осв.», 2013. – 202 с.
34. Степаненко В. І. Проєктні технології у викладанні шкільної географії // Проблеми сучасної педагогіки. 2021. № 2. С. 98–102.;

35. Стешенко М. С. Методика використання електронних атласів та картографічних сервісів на уроках географії // Проблеми сучасної педагогіки. 2020. № 3. С. 78–82.;
36. Чайка В. М. Основи дидактики : [навчальний посібник]. К. : Академвидав, 2011. 238 с.;
37. Шевчук О. В. Елементи STEM-освіти на уроках географії // Рідна школа. 2022. № 1. С. 45–48.;
38. Шестопалюк О. В. Інноваційні моделі навчання в діяльності вищих навчальних закладів. Теорія і практика управління соціальними системами: для вищ. навч. закл. К. : 2013. С. 118-124.;
39. Шульга В. В. Використання технології «кейс-метод» на уроках географії у контексті формування критичного мислення // Освітній простір України. 2019. № 1. С. 110–115.;
40. Dickinson L. Self-instruction in Learning. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 203 p.;
41. Берестова А. Інноваційні технології та методи навчання у професійній освіті. URL: <http://nadoest.com/innovacijni-tehnologiyi-ta-metodi-navchannya-u-profesijnij-osv> (дата звернення: 26.08.2025);
42. Види інноваційних форм навчання в професійній освіті. Підвищення ефективності застосування інноваційних форм організації навчання в «ОГАОУ СПО Ракитянський агротехнологический технікум» в процесі викладання дисципліни «Основи економіки». URL: http://4ua.co.ua/pedagogics/sa3bc79b4c43b88521316c27_0.html (дата звернення: 25.05.2025)
43. Державний стандарт базової середньої освіти URL: <https://mon.gov.ua/> (дата звернення: 20.04.2025);
44. Доповнена та віртуальна реальність як інтерактивні технології в освіті URL: <https://learn.ua/> (дата звернення: 11.07.2025).
45. Інтерактивні методи викладання географії. URL: <https://osvita.ua/> (дата звернення: 05.10.2025);

46. Онлайн-курси та статті про сучасні методики інтерактивного навчання: освітня онлайн-платформа. URL: <https://www.ed-era.com/> (дата звернення: 01.08.2025);

47. Основні форми організації навчання. Реферат. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14274/> (дата звернення: 19.05.2025);

48. Рикова І. Інноваційні форми та методи проведення уроків (занять, заходів) у сучасному закладі освіти (з досвіду роботи). URL: <https://naurok.com.ua/innovaciyni-formi-i-metodi-provedennya-urokiv-zanyat-zahodiv-u-suchasnomu-zakladi-osviti-z-dosvidu-roboti-88794.html> (дата звернення: 22.09.2025);

49. Світові інновації. The Economist. URL: www.innovations.com.ua (дата звернення: 02.05.2025);

50. Форми організації навчання. URL: https://pidru4niki.com/15100827/pedagogika/formi_organizatsiyi_navchannya (дата звернення: 21.07.2025);

51. Форми організації процесу навчання: традиції та інновації. URL: <https://osvita.ua/school/method/335/> (дата звернення: 10.05.2025);

52. Aguerrondo I. Complex knowledge and education competences URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000182526_eng (дата звернення: 02.05.2025);

53. Kwok K., Ghrear S., Li V. et al. Children can learn new facts equally well from interactive media versus face to face instruction URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5078753/> (дата звернення: 30.10.2025);

54. Maslow A. H. Towards a Psychology of Being. 2nd ed. New York : Van Nostrand, 1968. URL: <https://www.worldcat.org/title/toward-a-psychology-of-being/oclc/223343> (дата звернення: 16.06.2025);

ДОДАТКИ

**Опитувальник з визначення загального ставлення та зацікавленості учнів у
роботі з використанням інтерактивних методів навчання**

Твердження	Цілков погоджуюсь	Більше погоджуюсь	Не можу визначитись	Більше не погоджуюсь	Цілков не погоджуюсь
Мені цікаво брати участь в інтерактивних завданнях (рольові ігри, дискусії, групові проєкти).					
Завдяки інтерактивним методам я відчуваюся більш залученим до уроку.					
Мені подобається працювати в малих групах над спільними завданнями.					
Я вважаю, що ці методи роблять уроки більш різноманітними та менш нудними.					

Опитувальник з визначення ефективності навчання та розуміння учнів у роботі
з використанням інтерактивних методів навчання

Твердження	Цілком погоджуюсь	Більше погоджуюсь	Не можу визначитись	Більше не погоджуюсь	Цілком не погоджуюсь
Інтерактивні методи (наприклад, створення ментальних карт, презентацій, обговорення) допомагають мені краще зрозуміти складний матеріал.					
Я відчуваю, що мої знання стали глибшими завдяки обміну ідеями з однокласниками.					
Завдання, де потрібно застосовувати знання на практиці (симуляції, розв'язання кейсів), допомагають мені запам'ятати матеріал.					
Можливість висловлювати свою думку під час дискусій позитивно впливає на моє навчання.					

Опитувальник з визначення розвитку навичок учнів у роботі з використанням
інтерактивних методів навчання

Твердження	Цілком погоджуюсь	Більше погоджуюсь	Не можу визначитись	Більше не погоджуюсь	Цілком не погоджуюсь
Я відчуваю, що інтерактивні завдання розвивають мою здатність працювати в команді.					
Я вважаю, що ці методи розвивають мої навички критичного мислення (аналізувати, оцінювати інформацію).					
Завдання, де потрібно самостійно знайти рішення, підвищують мою впевненість у своїх силах.					